

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: «Методика обліку дебіторської заборгованості та аналіз її впливу на
фінансових стан»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою
Облік і оподаткування
спеціальності 071 Облік і оподаткування
ступеня вищої освіти магістр
групи 1
Кіяниця Є. О.
Керівник: Ліпський Р. В.
Рецензент: Карпенко Н. Г.

Полтава 2024 року

ЗМІСТ

	ст.
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ СНОВИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI	9
1.1. Економічний зміст дебіторської заборгованості, її класифікація та оцінка	9
1.2. Стан досліджуваності питання та шляхи їх подолання	34
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ	40
2.1. Організаційно-правові засади діяльності підприємства та його облікова політика	40
2.2. Облік дебіторської заборгованості та відображення інформації у звітності	46
2.3. Податкові аспекти обліку операцій з дебіторською заборгованістю	56
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI ПІДПРИЄМСТВА	59
3.1. Фінансово-економічна характеристика діяльності підприємства	59
3.2. Аналіз дебіторської заборгованості господарюючого суб'єкта	71
3.3. Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості та напрями поліпшення розрахункових відносин підприємства	74
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83
ДОДАТКИ	92

ВСТУП

Актуальність теми. Дебіторська заборгованість, поряд з виробничими запасами, займає значну частину активів на балансі підприємства. Ефективна робота системи розрахунків з клієнтами, замовниками та іншими дебіторами сприяє підвищенню платоспроможності підприємства та збільшенню оборотності активів. Облік розрахунків з дебіторами є пріоритетним для компаній будь-якої форми власності та галузі.

Результати цього процесу впливають на ліквідність, фінансову стабільність, рівень ділової активності, оподаткування підприємства, досягнення балансу доходів і витрат, а також на успіх у розвитку підприємства в умовах ринкової економіки та забезпечення його прибутковості й конкурентоспроможності. Заборгованість є необхідним наслідком або передумовою розрахункових відносин і виправдовує своє існування як невід’ємна частина господарської діяльності.

Облік та аналіз дебіторської заборгованості є актуальною темою в економічних дослідженнях, оскільки вона значно впливають на фінансовий стан підприємств та ефективність управління їх активами. Дослідження в цій сфері зосереджуються на питаннях ідентифікації, оцінки, управління та контролю дебіторської заборгованості для оптимізації її обсягу і структури.

Дослідження у сфері обліку та аналізу дебіторської заборгованості мають важливе практичне значення для оптимізації фінансового стану підприємств, підвищення їх платоспроможності та конкурентоспроможності на ринку. Ці питання в своїх працях досліджували, зокрема Ф. Ф. Бутинець, Н. М. Малюга, М. Ф. Огійчук, В. Я. Плаксієнко, Л. Г. Панченко, М. І. Беленкова, Л. О. Сколотій та багато інших.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у розробці та обґрунтуванні теоретичних і практичних рекомендацій для вдосконалення організації обліку та аналізу системи розрахунків із дебіторами, що сприятиме

підвищенню ефективності фінансового управління завдяки більшій достовірності та актуальності інформаційного забезпечення.

Основні завдання кваліфікаційної роботи полягають у наступному:

- дослідити законодавчу та нормативну базу регулювання обліку дебіторської заборгованості;
- розглянути класифікацію дебіторської заборгованості, її визнання та первісну оцінку;
- дослідити стан і якість дебіторської заборгованості на підприємстві;
- розглянути регулювання сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості згідно податкового законодавства;
- оцінити стан внутрішнього контролю дебіторської заборгованості;
- перевірити правильність розрахунків по дебіторській заборгованості (оплата грошовими коштами, векселями, іншими матеріальними цінностями, застосування бартерних операцій тощо); впевнитись у зів'язності показників фінансової бухгалтерської і не бухгалтерської звітності щодо дебіторської заборгованості;
- здійснити аналіз дебіторської заборгованості за роками утворення та несплаченої в строк;
- розробити ряд пропозицій та рекомендацій по управлінню дебіторською заборгованістю на підприємстві, з метою зменшення її обсягу і впливу на фінансовий стан.

Предмет і об'єкт дослідження. Предмет дослідження охоплює теоретичні та методичні основи, а також практику обліку та аналізу дебіторської заборгованості на підприємствах.

Об'єктом дослідження є облікові процедури, що застосовуються для відображення господарських операцій з дебіторською заборгованістю на підприємстві ТОВ «XXX» у Київській області (м. Бориспіль).

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Для вивчення теоретичних аспектів обліку та аналізу операцій з дебіторами з метою визначення загальних тенденцій розвитку даного об'єкта

використовувалися методи спостереження та історичний метод. Для аналізу термінологічного апарату обліку стосовно операцій з дебіторами застосовувалися методи теоретичного узагальнення та групування. Метод причинно-наслідкового зв'язку і абстрактно-логічний метод використовувалися для вдосконалення облікової методики операцій з дебіторами. Методи порівняння, індукції та дедукції застосовувалися для визначення та аналізу фінансових показників підприємства. Для наочного відображення даних використано табличний і графічний методи.

Інформаційною основою для написання кваліфікаційної роботи є законодавчі та нормативні акти України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників з обліку дебіторської заборгованості, спеціалізовані періодичні видання, первинні документи, облікові реєстри та звітні форми ТОВ «XXX» Київської області.

Наукова новизна. Найбільш суттєві теоретичні та практичні результати, що мають наукову новизну, полягають в наступному:

- розкрито економічну сутність та історичний аспект обліку дебіторської заборгованості;
- обґрунтовано методичні рекомендації щодо удосконалення організації обліку, аналізу системи розрахунків з дебіторами, що сприятиме зростанню ефективності управління фінансами через підвищення вірогідності та реальності інформаційного забезпечення;
- узагальнено чинну методику первинного, аналітичного та синтетичного обліку операцій за нетоварною дебіторською заборгованістю;
- запропоновано розрахунок рейтингу майбутнього партнера;
- був розкритий подальший розвиток характеристик сутності та змісту дебіторської заборгованості як об'єкта обліку та аналізу через детальніше визначення її особливостей і основних рис. Це є важливим для підвищення ефективності господарської діяльності підприємств в умовах конкурентного середовища.

Практична цінність отриманих результатів полягає у розробці основних

напрямків і конкретних рекомендацій щодо вдосконалення економічного змісту дебіторської заборгованості, її оцінки та визнання на дату виникнення, списання, а також на дату балансу. Також надано пропозиції щодо покращення методики обліку поточної та довгострокової дебіторської заборгованості, удосконалення обліку списання та джерел покриття цієї заборгованості, а також відображення даного виду заборгованості у фінансовій звітності. Крім того, розроблено рекомендації щодо управління величиною дебіторської заборгованості та пошуку резервів через аналітичні розрахунки, які можуть бути застосовані в діяльності ТОВ ««XXX» та інших підприємств України.

Основні результати дослідження доповідалися на засіданні кафедри обліку і оподаткування та конференціях різних рівнів та отримали схвальну оцінку.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано двоє тез доповідей, загальним обсягом 0,17 друк. арк. Зокрема: «Роль бухгалтерського обліку у прийнятті управлінських рішень», «Взаємозв'язок грошових коштів та дебіторської заборгованості та їх вплив на фінансовий стан».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI

1.1. Економічний зміст дебіторської заборгованості, її класифікація та оцінка

Дебіторська заборгованість є досить специфічним активом, оскільки завжди існує ризик її неповернення через об'єктивні та суб'єктивні причини. Це потребує постійного моніторингу та контролю, особливо в умовах зростання ризику її перетворення на безнадійну заборгованість, що може негативно вплинути на платоспроможність компанії через вилучення грошових коштів з обігу.

Однією з актуальних задач є пошук оптимальних методів управління дебіторською заборгованістю, щоб уникнути її перетворення на безнадійний борг і не допустити перевищення критичного рівня, який може зашкодити фінансовій стабільності підприємства. При цьому важливо враховувати специфіку діяльності підприємства, його масштаб і інші особливості.

Дебіторська заборгованість є важливою категорією обліку, економіки та фінансів, тому науковці та практики активно досліджують її сутність, класифікацію та економічні наслідки для підприємств. Основні погляди на сутність та класифікацію дебіторської заборгованості можна розглянути через призму різних підходів у науковій літературі [29].

Дебіторська заборгованість трактується як грошові кошти, які повинні бути сплачені підприємству його боржниками (дебіторами) в результаті здійснення комерційної діяльності, кредитування, надання послуг чи поставок товарів. Підходи до трактування сутності «дебіторська» заборгованість відрізняються, проте є декілька основних «поглядів» [54]:

- за економічною сутністю, дебіторська заборгованість є активом, який очікується до отримання в майбутньому. Це може виступати засобом

забезпечення ліквідності компанії, але водночас створює ризик неплатоспроможності;

- як фінансова сутність, вона розглядається як джерело короткострокового фінансування, оскільки підприємства часто використовують дебіторську заборгованість як інструмент для стимулювання збуту продукції на умовах відстроченого платежу:

- з облікової точки зору, дебіторська заборгованість відображається на рахунках обліку як активи, які повинні мати чітку оцінку та контроль. Важливе значення надається процесам оцінки дебіторської заборгованості, зокрема створенню резервів на покриття сумнівних боргів.

Борг - це сума грошей, позичена на визначений період і за певними умовами. Це поняття є вужчим, ніж термін «зобов'язання». Зобов'язання в бухгалтерії визначається як цивільно-правові відносини, закріплені договором, відповідно до яких одна сторона повинна виконати певні дії на користь іншої сторони або утриматися від них. Також це може бути сума, яку потрібно сплатити на конкретну дату в майбутньому, або зобов'язання підприємства, що виникли через минулі операції або події щодо передачі активів чи надання послуг іншій компанії в майбутньому [1].

Зобов'язання існує лише в разі наявності відповідного нормативно-правового документа. Категорія «зобов'язання» тісно пов'язана з поняттями «розрахунки» і «заборгованість». Існують три основні підходи до визначення терміну «розрахунки».

За першим підходом розрахунки розглядаються як система взаємовідносин. Другий підхід стверджує, що розрахунки - це самі взаємовідносини, без використання слова «система». Третя точка зору просто пояснює економічну сутність розрахунків без їх визначення.

Іншим важливим поняттям, що пояснює суть дебіторської заборгованості, є термін «дебітор» (від лат. debitum - борг, обов'язок). Порядок обліку дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності регулюється НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Згідно з цим

стандартом, дебіторська заборгованість - це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Положення НП(С)БО 10 не поширюються на бюджетні установи, але всі інші юридичні особи повинні керуватися його вимогами [42].

Наукові підходи до визначення сутності та класифікації дебіторської заборгованості відображаються у працях різних дослідників. Кожен із них

Кірейцев Г. Г. розглядає дебіторську заборгованість як елемент фінансових ресурсів підприємства, який дозволяє тимчасово здійснювати фінансування діяльності за рахунок відстрочення платежів. Він підкреслює важливість дебіторської заборгованості як активу, здатного забезпечити короткострокову ліквідність, але звертає увагу і на ризик зниження платоспроможності при збільшенні прострочених боргів.

Акцентує увагу на важливості належного обліку і контролю дебіторської заборгованості і Кондраков Н. П. За його словами, облік дебіторської заборгованості має велике значення для визначення фінансового стану підприємства, оскільки дозволяє керівництву аналізувати динаміку зростання або зниження заборгованості та контролювати своєчасність її погашення. Кондраков також зазначає, що ефективність управління дебіторською заборгованістю залежить від надійного обліку та реалістичних прогнозів щодо її повернення.

Савицька Г. В. детально розглядає питання класифікації дебіторської заборгованості, пропонуючи поділити її на кілька категорій: за строками погашення (коротко- і довгострокова), за надійністю (забезпечена та незабезпечена), за видом (товарна та нетоварна). Вона підкреслює, що класифікація дозволяє краще оцінити рівень ризиків, пов'язаних з дебіторською заборгованістю, та визначити її ліквідність, що є важливим для забезпечення стабільності підприємства.

Нозглядає дебіторську заборгованість як ключовий елемент фінансової політики підприємства Бланк І. А. Він вважає, що управління дебіторською заборгованістю має бути активним, із чітким встановленням кредитної

політики, моніторингом стану заборгованості та заходами щодо її повернення. Бланк також наголошує на необхідності створення резервів під сумнівні борги для забезпечення надійного фінансового стану компанії.

Ткаченко Н. М. вказує на необхідність оцінки якості дебіторської заборгованості, що включає аналіз структури за строками погашення, коефіцієнта оборотності та інших фінансових показників. Вона підкреслює, що тільки після такої оцінки можна визначити, чи є заборгованість корисним фінансовим інструментом чи тягарем для підприємства.

Василенко В. А. наголошує на ризиках, пов'язаних із дебіторською заборгованістю, особливо при зростанні частки безнадійних боргів. Він вважає за доцільне формувати резерви під сумнівні борги для зниження фінансових втрат. Василенко також підтримує ідею класифікації дебіторської заборгованості залежно від рівня ліквідності та ризиків, що допомагає оцінити загрозу неплатоспроможності для підприємства.

Петренко О. В. розглядає дебіторську заборгованість як інструмент, що може впливати на конкурентоспроможність підприємства. Він підкреслює, що управління дебіторською заборгованістю повинно бути спрямоване на підвищення ефективності операційної діяльності, а також на стимулювання продажів через пропозицію гнучких умов кредитування.

Погляди науковців на сутність і класифікацію дебіторської заборгованості варіюються, але загалом відображають важливість обліку, контролю та оцінки заборгованості для фінансової стійкості підприємства. Кожен підхід підкреслює особливі аспекти, як-от ліквідність, надійність, кредитна політика та управління ризиками.

Отже, як ми бачимо, всі автори розглядають одну і ту саму проблему під різним кутом.

Систематизувавши усі розглянуті визначення поняття «дебіторська заборгованість» у спеціальній економічній літературі, ми згрупувати думки вітчизняних та зарубіжних фахівців за ознаками, що наведені на рис. 1.1, та рис. 1.2 [47].

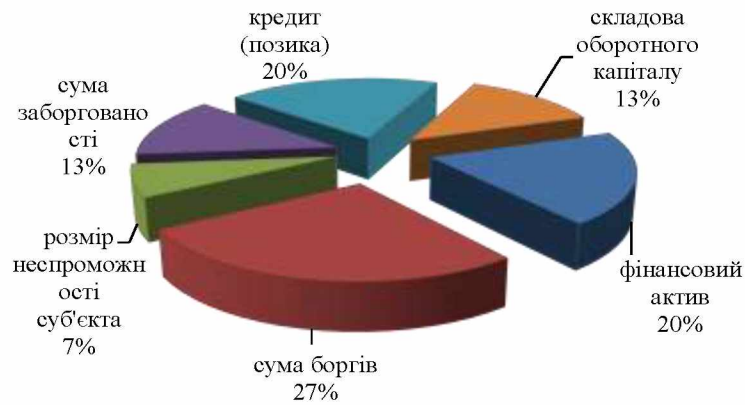

Рис. 1.1 Аналіз критеріїв сутності поняття «дебіторська заборгованість» в вітчизняній економічній літературі

З рис. 1.1 видно, що більшість вітчизняних науковців 27 % схиляється до думки, що дебіторська заборгованість – це сума боргів. Інша група авторів віддає перевагу що це фінансовий актив (20 %), або кредит (позика) (20 %).

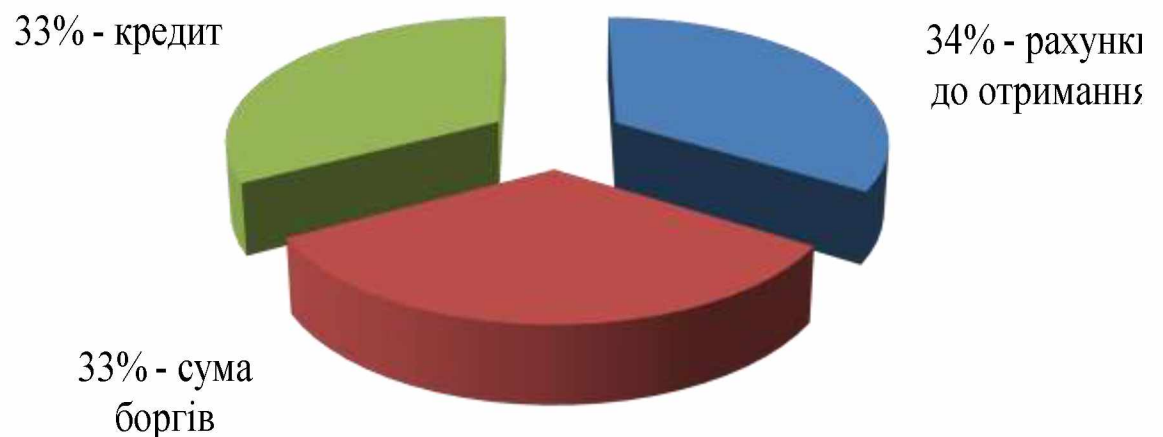

Рис. 1.2. Аналіз критеріїв поняття «дебіторська заборгованість» в зарубіжній економічній літературі

З наведених визначень бачимо, що поняття «дебіторська заборгованість» в Україні ще трактується як сума заборгованості, складова оборотного капіталу,

а також як розмір неспроможності суб'єктів [47].

Дані, наведені на рис. 1.2, показують, що за кордоном також немає єдиного визначення дебіторської заборгованості. За словами зарубіжних експертів (34 %), дебіторська заборгованість - це «рахунки до отримання», тобто сума, яку покупці повинні сплатити компанії (підприємству). Інші дослідники вважають, що це сума боргу (33 %) або кредит (33 %). Поділ має ґрунтуватися на економічних критеріях і відповідати економічному та цільовому призначенню об'єктів.

Отже, аналіз сутності поняття «дебіторської заборгованості» дозволяє уточнити його зміст як показник фінансового стану підприємства, що представляє собою суму заборгованості на певну дату за надані комерційні та споживчі кредити покупцям, а також авансування постачальникам, у зв'язку з якими підприємство набуває майнового права на вимогу сплати боргу. Водночас ці взаємовідносини повинні бути підтверджені документально.

Класифікація є рознесенням об'єктів, понять та назв за класами, групами, розрядами, при якому в одну групу потрапляють об'єкти, що мають певні спільні ознаки. Результати аналізу джерел методичного і нормативного характеру, які розглядають питання обліку розрахунків з дебіторами, дозволяють зробити висновки про те, що існують певні проблеми, які виникають під час класифікації, зокрема такі [74]:

- відсутність єдиного комплексного підходу під час розробки різних типів класифікації дебіторської заборгованості;
- немає чіткого шляху формування та пошуку ознак, які б дозволяли приводити більш точну класифікацію;
- недостатньо вивчена і досліджена така складова зобов'язань дебіторів як довгострокова заборгованість.

Більшість авторів акцентують увагу на тому, що однозначного та чіткого визначення поняття заборгованості дебіторів в дослідженнях різних вчених немає (рис. 1.3). Від того, наскільки правильно здійснено розподіл та класифікацію об'єктів обліку, а також наскільки правильно обрано

класифікаційні ознаки, може залежати і сам порядок обліку як групи, так і окремого об'єкта (додаток А).

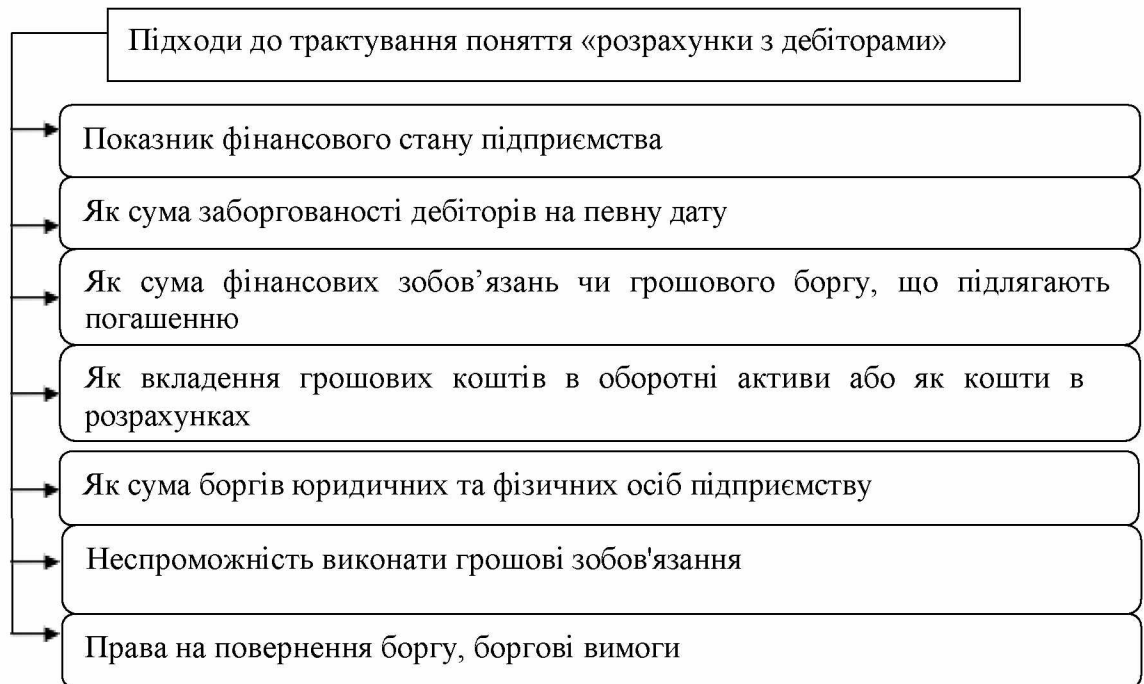

Рис. 1.3. Визначення поняття «розрахунки з дебіторами» різними вченими

Науковці та практики пропонують кілька класифікаційних підходів до дебіторської заборгованості залежно від різних критеріїв.

За строками погашення:

- короткострокова (поточна) дебіторська заборгованість - заборгованість, яку очікується погасити протягом одного року або одного операційного циклу;
- довгострокова дебіторська заборгованість - заборгованість із строком погашення понад рік.

За походженням:

- товарна дебіторська заборгованість - зобов'язання, що виникають у результаті надання товарів чи послуг на умовах відстрочення платежу.
- нетоварна дебіторська заборгованість - включає аванси видані, нараховані відсотки, інші поточні зобов'язання боржників.

За рівнем ліквідності:

- високоліквідна заборгованість - борги, що мають високу ймовірність

погашення у визначений термін;

- малоліквідна заборгованість - борги, що можуть затримуватись з оплатою або взагалі не підлягають поверненню, тому для них створюють резерви під сумнівні борги.

За надійністю:

- забезпечена заборгованість - та, що має забезпечення (наприклад, заставу).

- незабезпечена заборгованість - без забезпечення, що збільшує ризики неповернення.

Отже, погляди науковців на сутність та класифікацію дебіторської заборгованості фокусуються на оцінці її якості, ліквідності, ризиків та економічної корисності для підприємства.

Ця класифікація є важливою при оцінці дебіторської заборгованості, що виражена в іноземній валюті, що обов'язково зазначено у НП(С)БО 21 «Вплив зміни валютних курсів». Розподіл статей на монетарні та немонетарні відображається в аналітичному обліку, де наводяться ключові умови договорів та методи погашення боргів.

Важливим є також підхід, запропонований Коблянською О. І., щодо класифікації поточної дебіторської заборгованості за причинами її виникнення. Вона розділяє заборгованість на два види: виправдану і невиправдану. Виправданою є заборгованість, строк погашення якої ще не настав або становить менше ніж один місяць, і яка пов'язана з нормальними термінами документообігу. Невиправданою є заборгованість, що прострочена або виникла через помилки в оформленні документів чи порушення умов договорів.

У класифікації дебіторської заборгованості Кватирка П. Б. пропонує враховувати й інші критерії:

- правовий статус дебіторів, їх належність до внутрішніх чи зовнішніх;
- географічне розміщення дебіторів і вплив специфічних факторів цієї території на стан розрахунків;
- поділ дебіторів за галузевими ознаками, оскільки різні галузі мають

різні структури дебіторської заборгованості.

Однак варто зазначити, що ще недостатньо досліджена заборгованість, яка переходить з категорії довгострокової до поточної в звітному періоді. Заборгованість за виданими авансами є частиною поточної дебіторської заборгованості, не пов'язаної з реалізацією товарів чи наданням послуг. Операція з формування дебіторської заборгованості за авансами стосується постачання, а не реалізації товарів, тому її можна умовно віднести до заборгованості, що не пов'язана з реалізацією товарів чи послуг [29].

Існує також підхід до класифікації дебіторської заборгованості на дві категорії: навмисна та ненавмисна. На нашу думку, до причин ненавмисної заборгованості належать неякісна робота контрагента, фінансові труднощі покупця чи проблеми в організації бухгалтерії, а також неякісне виконання зобов'язань постачальником.

Збільшення дебіторської заборгованості через послаблення розрахункових умов має як позитивні, так і негативні наслідки: з одного боку, це збільшення продажу та прибутку, а з іншого - зростання безнадійних боргів і додаткові фінансові витрати.

Згідно з законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», активи підприємства визначаються як ресурси, що контролюються ним і з яких очікується економічна вигода. Дебіторська заборгованість може бути визнана активом тільки в разі ймовірності її погашення боржником. Якщо такої ймовірності немає, її слід списати [58].

Поточна дебіторська заборгованість визначається як сума боргу, що виникає в результаті нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу. Вона поділяється на заборгованість покупців та замовників, а також іншу поточну дебіторську заборгованість. Вона визнається активом одночасно з визнанням доходу і оцінюється за первісною вартістю. При відстроченні платежу, якщо виникає різниця між справедливою вартістю заборгованості та номінальною сумою, така різниця визнається як нараховані доходи (відсотки).

Поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом, включається до балансу за чистою реалізаційною вартістю. Правильна класифікація дебіторської заборгованості важлива не тільки для обліку, але й для ефективного управління нею. Проблеми класифікації дебіторської заборгованості також розглядали такі науковці, як Бутинець Т. А., Малюга Н. М., однак критики зазначають, що занадто детальна класифікація може призвести до надмірної громіздкості звітності.

Дебіторська заборгованість класифікується за трьома напрямками [54]:

- заборгованість, щодо якої є впевненість у її погашенні;
- заборгованість, щодо якої є невпевненість у погашенні;
- заборгованість, щодо якої немає впевненості у погашенні або минув строк позовної давності.

Класифікація за термінами непогашення може бути більше чи менше детальною в залежності від оцінки конкретної ситуації, що склалася (рис. 1.4).

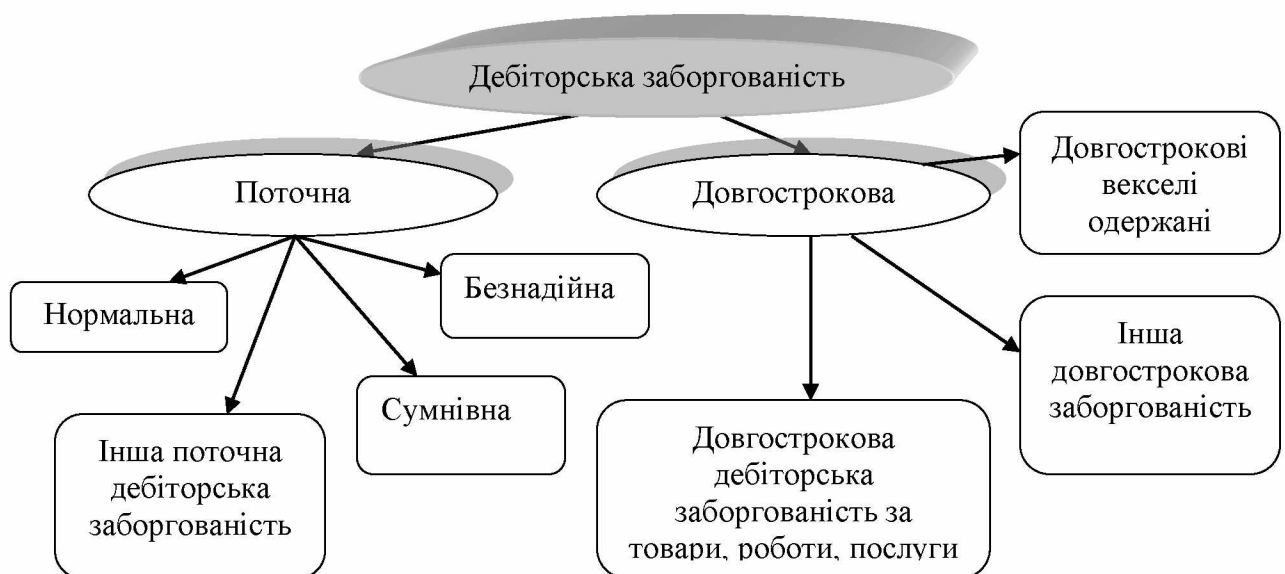

Рис. 1.4. Класифікація дебіторської заборгованості за строками непогашення

Дебіторську заборгованість, як актив, який має змішану природу, слід розглядати з двох точок зору. В залежності від характеру господарської операції, вона може бути як монетарною, так і немонетарною. Згідно з концепцією управління, орієнтованого на вартість, дебіторську заборгованість

можна класифікувати з огляду на її грошову природу. Однак заборгованість від покупців та замовників є змішаним активом, оскільки вона може бути як монетарною, так і немонетарною.

Зокрема, в момент визнання монетарна заборгованість оцінюється за справедливою вартістю, яка визначається на основі ринкових цін, що діють на активних і немонополізованих ринках. Основним критерієм для визначення групи, до якої належить дебіторська заборгованість, є форма її погашення (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Підхід до оцінки монетарної та немонетарної дебіторської заборгованості

Оцінювати дебіторську заборгованість виходячи із критерію поділу її на монетарну та немонетарну: першу оцінювати у момент визнання за

справедливою вартістю, а на звітну дату – за найменшою з двох оцінок: чистою реалізаційною вартістю або справедливою вартістю; другу оцінювати залежно від обміну на подібні (історична або переоцінена вартість) і неподібні активи (справедлива вартість).

Дані зміни дадуть змогу більш достовірно та правдиво відображати інформацію про дебіторську заборгованість в обліку та звітності з урахуванням вимог сучасного ринкового середовища.

Система розрахунків з підприємствами, які закупають товари та замовляють послуги або роботи, включає основні елементи будь-якої розрахункової системи. Об'єктом цієї системи є фінансові зобов'язання, що виникають внаслідок взаємодії підприємства з зовнішніми організаціями. Розрахунки з дебіторами, що стосуються обліку покупців та замовників, мають десять основних форм, що визначаються такими аспектами реалізації, як економічний, бухгалтерський, податковий, банківський та юридичний, що продемонстровано на рис. 1.6 [47]/

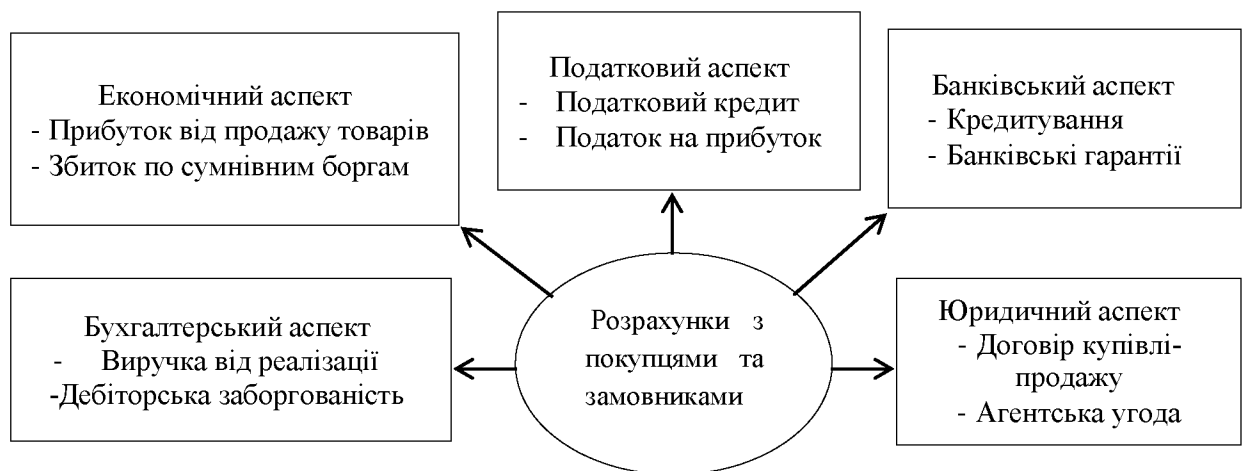

Рис. 1.6. Форми вираження розрахунків з покупцями та замовниками та їх характеристика

Ключовим аспектом дослідження цієї теми є визначення понять «покупець» та «замовник» і подальше визначення спільних і відмінних характеристик цих термінів. Вчені, такі як Азриалян А. Н. та Голощапов Н. А., розглядають ці поняття як тотожні, характеризуючи замовника як покупця,

який має статус юридичної особи та звернувся із заявою на замовлення певного виду та обсягу продукції або на отримання конкретної послуги від постачальника.

Інші дослідники, Шеверя Я. В. та Сливка Я. В., зосереджують свою увагу не на суб'єкті розрахунків, а на походженні цих розрахункових відносин, тобто на виникненні підприємств, які вступають у взаємовідносини.

Кручак Л. В. вважає, що різниця між часом фактичного виконання і його реєстрацією може призвести до неточностей у підтвердженні факту. Він визначає ці терміни так [28]:

- «Покупець» є суб'єктом договірних відносин, якому покладено обов'язок купити конкретний актив (готову продукцію) відповідно до встановлених умов угоди, яка може бути як письмовою, так і усною. Процес придбання може здійснюватися через оплату грошовими коштами або у вигляді бартерної операції, що забезпечує обмін на інший актив.

- «Замовник» є суб'єктом договірних відносин за умови:

1. Замовлення конкретного активу чи послуги на певний період до моменту їх виконання.

2. Юридичне затвердження укладання договору на отримання замовлення в письмовій формі, що дає можливість здійснювати контроль за виконанням угоди і забезпечити повне право власності на результат виконаного замовлення.

Аналіз показує, що поняття «замовник» є більш широким у порівнянні з поняттям «покупець».

Вивчення законодавчої бази не дає єдиного і точного визначення поняття «покупець». Набуття права власності на об'єкт є результатом операцій купівлі виробничих запасів, тоді як у контексті послуг термін «покупець» має обмежене застосування.

Щодо терміна «замовник», важливою відмінністю є обов'язковість здійснення замовлення до виготовлення продукції чи виконання послуги. У таких випадках замовник має право відслідковувати виконання замовлення протягом усього процесу.

Незважаючи на певну подібність між цими термінами, є низка істотних відмінностей, які формують основу для класифікації контрагентів у відповідні категорії. Основні ознаки представлені в додатку Б.

Науковці мають різні погляди на питання нарахування та списання резерву сумнівних боргів, залежно від їхнього підходу до фінансової звітності, економічних теорій і практичних аспектів бухгалтерії. Проте загальні питання, що стосуються цього, зводяться до таких аспектів.

Резерв сумнівних боргів - це бухгалтерська оцінка, яка дозволяє компаніям відобразити потенційні втрати через можливі неплатежі з боку дебіторів. Цей резерв є частиною обліку в системі нарахувань і має відображати можливі втрати за рахунок дебіторської заборгованості.

Науковці вказують на важливість правильного визначення цього резерву, щоб забезпечити достовірність фінансової звітності. Це необхідно для відображення реального фінансового стану компанії, адже невірно визначений резерв може привести до перекручення доходів і зобов'язань підприємства.

Є кілька підходів до нарахування резерву сумнівних боргів [70]:

- метод відсотка від дебіторської заборгованості. Один із найбільш поширених методів, де резерв нараховується як певний відсоток від загальної суми дебіторської заборгованості або заборгованості по конкретних категоріях (наприклад, заборгованість, що не погашалася протягом тривалого часу).

- індивідуальний підхід. У разі великої суми дебіторської заборгованості нарахування резерву може бути зроблено індивідуально для кожного боржника, залежно від ймовірності того, що борг буде погашений.

- метод історичних втрат. Цей підхід базується на аналізі історичних даних про непогашені борги і визначення резерву на основі минулих збитків.

Науковці відзначають, що вибір методу залежить від конкретних умов підприємства, характеру його дебіторської заборгованості та практики обліку.

У бухгалтерії нарахування резерву сумнівних боргів регулюється такими стандартами як МСФЗ (Міжнародні стандарти фінансової звітності) та НП(С)БО. Згідно з МСФЗ, резерв сумнівних боргів зазвичай нараховується на

основі обґрунтованих очікувань щодо можливих втрат, що є предметом оцінки керівництва підприємства.

В Україні порядок нарахування резерву сумнівних боргів регламентується НПСБО 10 «Дебіторська заборгованість», де прописано, що підприємство має створювати резерв на суму дебіторської заборгованості, яка може бути сумнівною для стягнення [42].

Списання резерву сумнівних боргів є важливим етапом у процесі управління дебіторською заборгованістю. Науковці зазначають, що списання резерву має базуватись на принципі вірогідності, тобто резерв списується тільки в разі, коли втрата заборгованості стає безсумнівною.

Існують кілька підходів до списання:

- дійсне списання. Коли боржник офіційно оголошує себе неплатоспроможним або відмовляється від погашення заборгованості.
- реалізація через продаж боргів. Деякі підприємства списують сумнівні борги через їх продаж колекторським агентствам, що дозволяє зменшити обсяг сумнівних боргів в балансі.

Науковці підкреслюють, що питання нарахування та списання резерву сумнівних боргів має не лише бухгалтерський, але й економічний аспект. Від правильного визначення резерву залежить точність оцінки фінансових результатів діяльності підприємства, що може вплинути на податкові зобов'язання, оцінку вартості підприємства та його кредитну репутацію.

Порядок списання дебіторської заборгованості за українськими стандартами обліку відображено схематично на рис. 1.7.

Зокрема, важливим є баланс між консервативним і агресивним підходами в нарахуванні резервів: надмірне нарахування резерву може призвести до зниження прибутку, а заниження - до завищення фінансових показників.

У наукових працях часто розглядаються питання щодо впливу економічного середовища, специфіки діяльності підприємства і зміни в законодавстві на оцінку резерву. Також досліджується вплив міжнародних

стандартів на практику нарахування резервів у різних країнах і в межах різних галузей.

Рис. 1.7. Порядок списання дебіторської заборгованості

Загалом науковці вважають, що нарахування та списання резерву сумнівних боргів є важливим елементом фінансового обліку і фінансового менеджменту. Ключовими факторами, які впливають на ці процеси, є вибір методу оцінки резерву, застосування відповідних бухгалтерських стандартів, а також дотримання принципів достовірності та обґрунтованості.

Досліджуючи питання обліку підзвітних сум та коштів, наданих на відрядження, Кадацька А. М. та Пташнік О. С. звертають увагу на невідповідність між суттю та назвою субрахунку 372, що підтверджується чинною назвою авансового звіту та відсутністю офіційного визначення терміна «підзвітна особа». Вони пропонують змінити назву субрахунку на «Розрахунки з підзвітними особами та за відрядженнями».

Що стосується безпосереднього обліку, на кожному підприємстві слід відкривати рахунки 4-го порядку, кількість та назва яких залежать від виду діяльності, розміру підприємства та чисельності підзвітних осіб. Наприклад,

пропонуються такі рахунки:

- 3721 «Розрахунки з підзвітними особами»;
- 3722 «Розрахунки за відрядженнями».

Лісна І. В. також звертає увагу на необхідність удосконалення аналітичного обліку витрат на відрядження через впровадження субрахунків 4-го порядку до рахунків витрат, що можуть бути використані як ідентифікатори при автоматизації обліково-аналітичних процесів на всіх етапах управлінської діяльності.

Відповідно до Інструкції № 59, службове відрядження визначається як поїздка працівника за розпорядженням керівника підприємства на певний строк до іншого населеного пункту для виконання службового доручення поза межами основного місця роботи.

Це визначення, незважаючи на те, що «Інструкція 59» більше не є нормативним документом для звичайних підприємств, все одно залишається основою для багатьох компаній, які затверджують власні Положення про відрядження на її основі.

Інструкція дає чітке пояснення терміна «службове відрядження» і вказує на необхідність наявності документів, що підтверджують зв'язок відрядження з основною діяльністю підприємства. Окремі положення цієї Інструкції можуть бути використані для розкриття обліку розрахунків із підзвітними особами, оскільки відсутнє інше законодавче регулювання цієї сфери.

З визначення зрозуміло, що не будь-яка поїздка вважається відрядженням. Потрібні документи, що підтверджують зв'язок відрядження з основною діяльністю підприємства (додаток В).

Документи, що підтверджують зв'язок відрядження з основною діяльністю підприємства, можуть включати такі:

1. Наказ про відрядження - документ, який затверджує відрядження співробітника, в якому зазначається мета відрядження, його тривалість, місце та підрозділ, який організовує відрядження.
2. План роботи підприємства - документ, який показує, що відрядження

входить до загального плану робіт підприємства, наприклад, виконання конкретних проектів чи завдань.

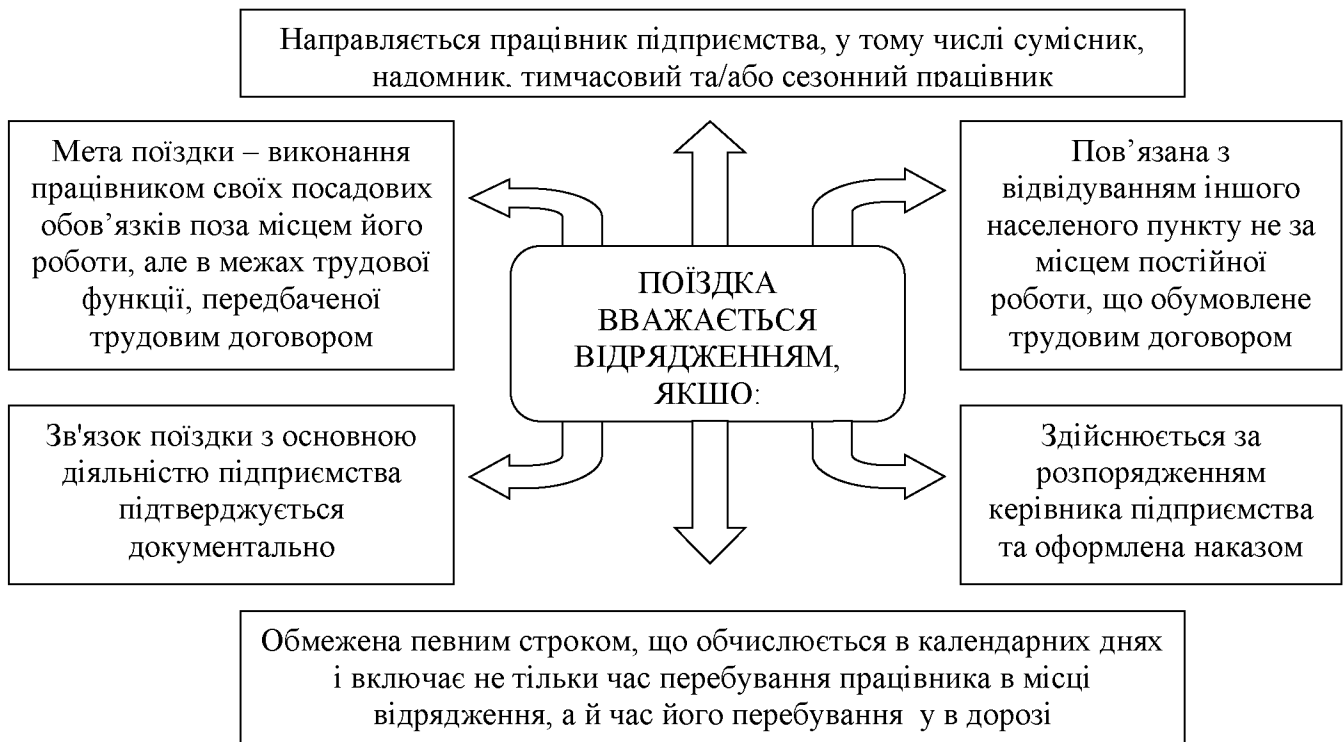

Рис. 1.8. Визнання поїздки відрядженням

3. Доручення або завдання для відрядження - документ, що описує конкретні завдання, які має виконати співробітник під час відрядження і як вони пов'язані з основною діяльністю підприємства.

4. Контракти або угоди з партнерами - якщо відрядження пов'язане з виконанням контрактів, угод чи інших зобов'язань підприємства, відповідні документи будуть підтверджувати, що відрядження є необхідним для виконання основної діяльності.

5. Звіт про виконану роботу після відрядження - документ, який підтверджує виконання завдань, поставлених під час відрядження, та їх зв'язок з основною діяльністю підприємства.

6. Фінансові документи (рахунки, акти виконаних робіт, накладні) - якщо відрядження пов'язане з здійсненням закупівель, наданням послуг чи виконанням робіт, ці документи підтверджують виконання операцій, що

входять до основної діяльності підприємства.

7. Кореспонденція з партнерами чи клієнтами - листи, запити або інші документи, що підтверджують необхідність відрядження для виконання обов'язків перед клієнтами чи партнерами.

8. Акти перевірок або інспекцій - якщо відрядження було організоване для перевірки, інспекції або аудиту, відповідні акти також можуть підтвердити зв'язок із основною діяльністю.

Ці документи допомагають підтвердити, що відрядження є частиною виконання основних функцій підприємства, зокрема у сфері виробничої, комерційної, або управлінської діяльності.

До службових відряджень відносяться поїздки, які здійснюються працівниками у межах виконання службових обов'язків, з метою виконання конкретних завдань чи доручень від роботодавця. Водночас не всі поїздки можна вважати службовими відрядженнями.

Поїздки, які не відносяться до службових відряджень, це [32]:

1. Поїздки для особистих потреб - якщо працівник подорожує з особистих причин (відпочинок, відвідування родичів, особисті справи тощо), такі поїздки не є службовими.

2. Командировки, не пов'язані з виконанням службових обов'язків - наприклад, коли працівник їде на конференцію, яка не входить до його обов'язків чи не узгоджена з керівництвом.

3. Поїздки на навчання або курси, що не відносяться до профільної діяльності - поїздки для підвищення кваліфікації або навчання, якщо вони не передбачені роботодавцем як частина професійного розвитку.

4. Візити на заходи, не пов'язані з діяльністю організації - поїздки для участі в заходах (наприклад, культурних чи розважальних), якщо вони не мають прямого відношення до робочих обов'язків.

5. Поїздки до іншого місця роботи - коли працівник змінює місце постійної роботи на іншу локацію без наказу чи розпорядження від роботодавця.

6. Пересування по території того ж міста чи регіону - якщо працівник переміщується по тому ж самому місту чи області (наприклад, для відвідування офісу іншого підрозділу або клієнта), це може бути виконанням внутрішніх завдань, але не службовим відрядженням у класичному розумінні.

Тому головною ознакою службового відрядження є відряджений характер поїздки, що визначається наказом або дорученням від роботодавця з чітко сформульованою метою і місцем виконання завдань.

Вимагати від працівника виконання завдань, не передбачених трудовим договором, заборонено (ст. 31 КЗпП). Відрядження в такому випадку може здійснюватися лише за згодою обох сторін, і працівник має право відмовитись від нього. У всіх інших випадках працівник не може відмовитися від відрядження за загальним правилом. Відмова від відрядження без поважних причин є порушенням трудової дисципліни, що може призвести до догани, а при систематичних необґрунтованих відмовах - до звільнення (ст. 147 і п. 3 ст. 40 КЗпП).

Є певні категорії працівників, яких не можна відправляти у відрядження, якщо це суперечить законодавству України. Зокрема, згідно з Кодексом законів про працю України (КЗпП) та іншими нормативними актами, заборона або обмеження стосуються таких осіб (додаток Г):

1. Неповнолітні працівники (до 18 років) - їх відрядження заборонено.
2. Вагітні жінки - не можуть бути направлені у відрядження.
3. Жінки, які мають дітей до 3 років - забороняється направляти у відрядження без їхньої згоди.
4. Особи, які доглядають за дитиною до 14 років або дитиною з інвалідністю - можуть бути направлені у відрядження лише за їхньою письмовою згодою.
5. Особи з інвалідністю, якщо відрядження суперечить медичним рекомендаціям або створює небезпеку для їхнього здоров'я.
6. Працівники, які проходять строкову військову службу або альтернативну службу, у разі якщо відрядження впливає на виконання їхніх

обов'язків.

7. Працівники, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною (до 3 років або до 6 років, якщо це передбачено медичними показаннями).

8. Особи, які перебувають на лікарняному або у відпустці за станом здоров'я.

Крім того, направлення у відрядження має бути оформлене відповідно до чинного законодавства, з урахуванням права працівника на відмову в разі порушення його законних інтересів.

Добові не мають законодавчо встановлених мінімальних чи максимальних обмежень (окрім бюджетників), що означає, що їх розмір може бути будь-яким. Проте нарахування надто малих сум, наприклад, 10 грн на день, є неприпустимим, оскільки це порушує трудові права працівників. Такі суми не покривають мінімальні потреби у харчуванні та інших витратах, і Держпраця може вважати це порушенням.

Хоча законодавство не визначає мінімальних добових, орієнтиром можуть бути нормативи для бюджетників. У листі Мінсоцполітики від 21.12.2016 р. № 1732/0/101-16/28 йдеться, що нарахування добових менше цієї норми може розцінюватися як порушення. Хоча лист не є нормативним документом, доцільно дотримуватися цих рекомендацій.

Мінімальні суми добових для бюджетників складають:

- 300 грн - для відряджень по Україні;
- 56 - 80 євро - для закордонних поїздок (залежно від країни).

Ці норми зазначені у додатку до постанови КМУ від 02.02.2011 р. № 98 (Інструкція № 98). Вони не прив'язані до мінімальної зарплати чи прожиткового мінімуму, тому залишаються незмінними до внесення відповідних поправок.

Важливо: добові для відряджень по Україні не можуть бути меншими за 300 грн. Щодо максимального розміру добових, податкове законодавство визначає неоподатковувані ліміти:

- 10 % мінімальної зарплати на 1 січня - для відряджень Україною;

- 80 євро - для закордонних відряджень.

Роботодавець може встановлювати більші суми, але перевищення цих лімітів оподатковується ПДФО та військовим збором як додаткове благо працівника.

Існують особливості при видачі авансу для закордонних відряджень:

- підприємствам заборонено купувати готівкову валюту для видачі авансу в обмінних пунктах;

- аванс надається в іноземній валюті, але для покриття витрат на території України його можна частково виплатити в гривнях;

- невикористану частину авансу, витрачену під час закордонного відрядження, працівник повинен повернути у тій валюті, в якій вона була видана;

- компенсація витрат працівника-резидента під час закордонного відрядження проводиться лише у гривнях.

Звіт про відрядження є важливим обліковим документом, який підтверджує підстави та тривалість перебування працівника у відрядженні, а також фіксує витрати, понесені під час поїздки. Термін подання звіту регламентується пунктами 170.9.2 і 170.9.3 Податкового кодексу України та залежить від того, як було надано фінансування для відрядження (готівкою чи безготівково). У випадку, коли кошти видаються на відрядження в рамках підзвітних сум, терміни подання звіту збігаються з термінами повернення виданої готівки (додаток Д) [49].

Авансовий звіт має бути поданий не пізніше п'ятого банківського (згідно Положення 148) дня після закінчення дня, в який платник податку: завершує відрядження; завершує виконання окремої цивільно-правової дії, що була здійснена за дорученням і за рахунок особи, яка видала кошти під звіт.

У разі перевищення витрачених коштів, їх сума повинна бути повернута платником податку до каси або зарахована на банківський рахунок особи, що видала ці кошти, не пізніше дня подання авансового звіту або під час його подання.

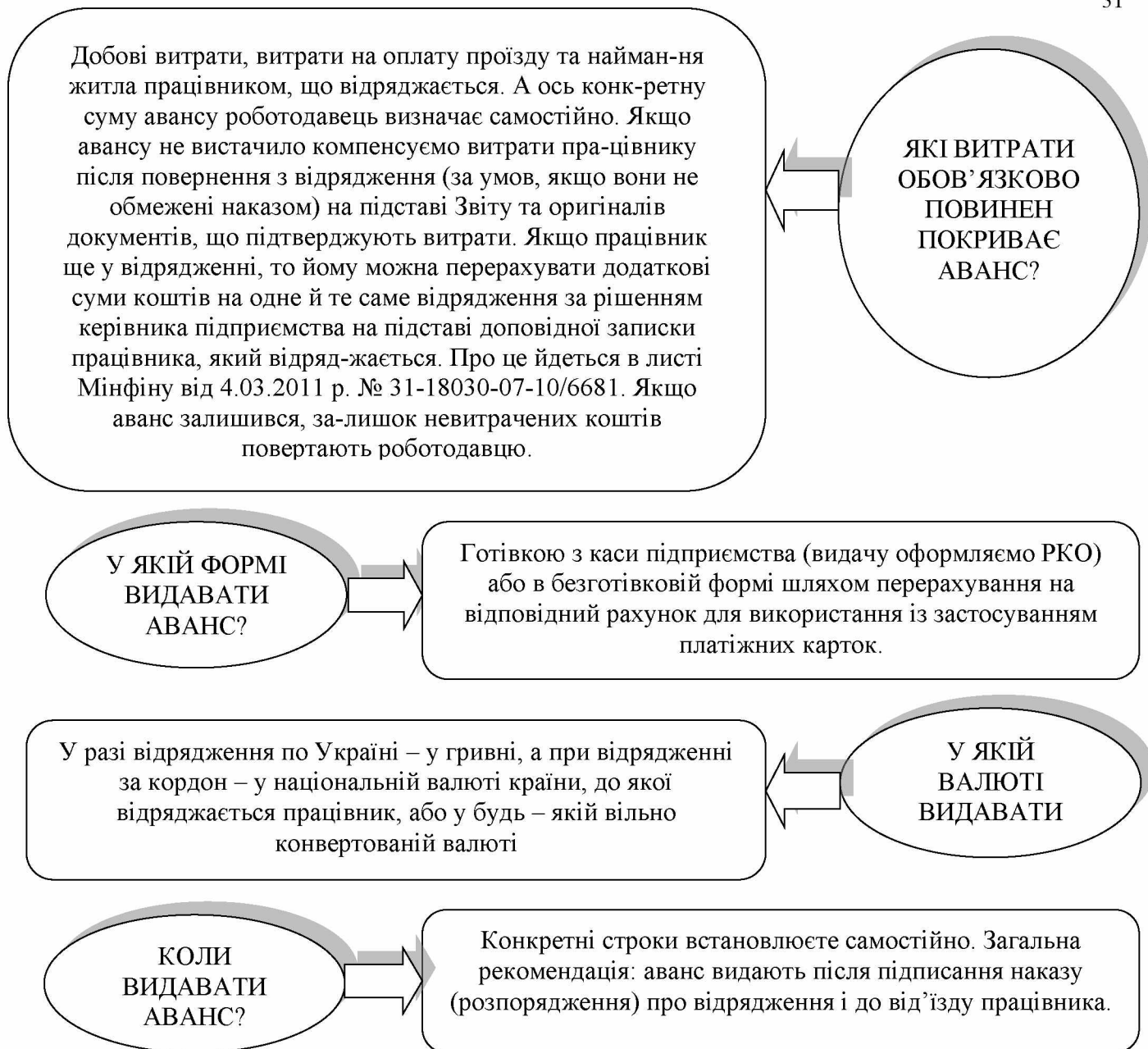

Рис. 1.9. Пам'ятка з видачі авансу на відрядження

Якщо під час відрядження платник податку отримав кошти за допомогою платіжних карток, то він подає звіт про використання цих коштів і повертає залишок не пізніше третього банківського дня після завершення відрядження.

Крім того, якщо для розрахунків під час відрядження використовувалися платіжні картки, а строк подання авансового звіту не перевищує 10 банківських днів, то в разі наявності поважних причин роботодавець (або само зайнята особа) має право продовжити цей термін до 20 банківських днів, поки не будуть з'ясовані всі питання щодо розбіжностей у звітних документах.

Податковим агентом при оподаткуванні суми, виданої під звіт і не повернутої платником податку в установлений термін, є особа, яка видала ці кошти. У цьому випадку податок на суму, що перевищує фактичні витрати, утримується з доходу платника податку після його оподаткування, а якщо доходу недостатньо - з майбутніх оподатковуваних доходів до повного погашення податку.

Якщо платник податку припиняє трудові або цивільно-правові відносини з особою, що видала кошти, податок утримується з останньої виплати оподатковуваного доходу під час остаточного розрахунку. Якщо сума доходу не покриває податкове зобов'язання, невикладена частина податку включається до податкового зобов'язання платника податку за підсумками звітного року.

Строки для повернення коштів, виданих на відрядження, регулюються п.п. 170.9.2 та п.п. 170.9.3 ПКУ, п. 11 розділу II Інструкції № 59, п. 2.11 Положення № 637 та п. 2 Порядку № 845, а строки для подання звіту визначені цими ж нормами ПКУ [49].

Перші строки використовуються податковими органами для контролю за дотриманням правил готівкового обігу, другі - для цілей оподаткування доходів фізичних осіб.

Авансовий звіт у 2024 році не є обов'язковим, якщо немає оподатковуваного доходу і витрат готівки понад добові. Проте його складання все ж рекомендується з кількох причин. По-перше, він допомагає контролювати підзвітні суми. Без такого звіту виникають питання, як визначити наявність оподатковуваного доходу у працівника, оформити розрахунок добових, розрахувати перевитрату або необхідне відшкодування, якщо працівник використовував власні кошти під час відрядження.

Крім того, авансовий звіт є основою для компенсації витрат, коли працівник не отримував аванс на відрядження. Хоча згідно з законодавством відправляти працівників без авансу не можна, це трапляється, особливо у бюджетних організаціях, і тоді авансовий звіт є необхідним для оформлення компенсації витрат.

Звіт також допомагає підтримувати дисципліну серед відряджених осіб, оскільки вони знають, що повинні звітувати про витрачені кошти після повернення, і допомагає організувати документообіг, чітко визначаючи, які документи були надані для підтвердження витрат.

Додатково, авансовий звіт важливий для обґрунтування дати податкового кредиту з ПДВ по фіскальних чеках та інших документах, коли немає податкової накладної. Це питання неодноразово роз'яснювалося податковими органами: податковий кредит нараховується за датою складання авансового звіту. Без нього складно обґрунтувати, що витрати є саме підприємницькими, а не особистими витратами працівника.

Тому, навіть після змін у податковому законодавстві, авансовий звіт залишається важливим інструментом для організації документообігу і контролю за витратами підприємства. Рекомендується встановити порядок використання авансового звіту в організації через внутрішній наказ, щоб забезпечити його належне застосування.

У підсумку, навіть у випадку скасування авансового звіту на законодавчому рівні, компанії можуть продовжувати використовувати його за внутрішніми правилами для належного ведення бухгалтерії.

Елементи бухгалтерського обліку, що застосовуються для обліку відряджень як в межах України, так і за кордоном, можуть мати схоже, різне або комбіноване значення. Підтвердження розрахунків під час відряджень в межах України та за кордон первинними документами, що визначені законодавством, є підставою для відображення цих розрахунків на рахунках бухгалтерії через застосування подвійного запису. Нарахування добових, як елемент методу бухгалтерського обліку у вигляді калькуляції, з урахуванням всіх витрат підзвітних осіб, дозволяє правильно оцінити здійснену операцію.

Інвентаризаційна перевірка службових поїздок працівників як в Україні, так і за кордоном, а також порівняння фактичних результатів з обліковими даними підтверджує достовірність розрахунків за відрядженнями. Ці дані через групування в облікових реєстрах відображаються у балансі та іншій фінансовій

звітності. Для уникнення помилок у обліку розрахунків із підзвітними особами доцільно вносити доповнення та уточнення до чинного законодавства, яке регулює ці питання.

Сума коштів, що надаються під звіт, не є доходом фізичної особи та не підлягає оподаткуванню ПДФО (пп. 165.1.11 ПКУ), за умови, що підзвітна особа після виконання завдання звітує про витрати і повертає невитрачену суму в бухгалтерію в установлені строки. Якщо строк повернення коштів порушено, ця сума включається до місячного оподатковуваного доходу фізичної особи та обкладається ПДФО (пп. 164.2.11 ПК). У 2023 році ставка ПДФО становила 18 %, що дає підвищувальний коефіцієнт 1,21951. Податковим агентом для підзвітної особи є підприємство, яке надало кошти під звіт (пп. 170.9.1 ПК) [49]. ПДФО має бути утримано з оподатковуваного доходу за місяць, у якому підзвітні кошти не були повернуті. Якщо сума доходу недостатня для одразу утримання повної суми ПДФО, утримання проводиться в наступних місяцях. Якщо працівник звільняється, ПДФО утримується з виплати при остаточному розрахунку. Якщо такого доходу недостатньо, працівник має подати декларацію та самостійно сплатити ПДФО до бюджету.

Об'єктом обкладення військовим збором є суми всіх оподатковуваних доходів фізичні особи, отриманих як в Україні, так і за її межами (ст. 163, пп. 1.2 п. 161 підрозділ 10 розд. XX ПК). Отже, із доходу працівника у вигляді несвоєчасно повернених підзвітних суми слід утримати військовий збір. Ставка збору становить 1,5 %.

1.2. Стан досліджуваності питання та шляхи їх подолання

Система обліку і контролю дебіторської заборгованості має важливе значення для підприємств у різних галузях і формах власності. Її правильне побудова та ефективність впливають на численні показники, зокрема на фінансову стабільність підприємства, податкову базу, виконання фінансових

планів тощо. Це, в свою чергу, забезпечує досягнення стратегічних цілей розвитку підприємства на ринку та підвищення його конкурентоспроможності і прибутковості. Платоспроможність, ліквідність і фінансова стабільність визначаються через відповідні фінансові показники.

Бондаренко О. С. зазначає, що облік і контроль дебіторської заборгованості є одними з найбільш складних і важливих аспектів, особливо в умовах української економіки, де проблема неплатежів стає актуальною. Збільшення заборгованості з боку покупців і замовників часто супроводжується необхідністю виконувати зобов'язання перед бюджетом і виплачувати зарплату працівникам, навіть якщо розрахунки з дебіторами ще не відбулися. Це ускладнює фінансову ситуацію підприємства.

Василинюк А. Я. підкреслює, що проблеми виникають через невідповідність бухгалтерського і податкового обліку при формуванні резерву сумнівних боргів, а також при обліку сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Вона вважає, що організація правильного обліку і контролю дебіторської заборгованості повинна запобігати простроченню платежів і виникненню безнадійної заборгованості.

Аналіз наукових праць дозволяє виокремити кілька важливих проблем обліку дебіторської заборгованості [29]:

1. Організація бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості і її місце в обліковій політиці підприємства.
2. Оцінка дебіторської заборгованості.
3. Формування і облік резерву сумнівних боргів.
4. Відображення дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку.
5. Аналіз розрахунків з покупцями та замовниками на основі існуючих методик.

Дослідження показують, що вітчизняні підприємства не здатні ефективно управляти дебіторською заборгованістю, що негативно впливає на їх оборотні активи і призводить до кризових ситуацій з взаємними неплатежами. Ці

проблеми підкреслюють необхідність оптимізації обліку розрахунків з дебіторами та вдосконалення контрольних процедур.

Оцінка дебіторської заборгованості на дату балансу здійснюється відповідно до НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». У практиці підприємства можуть застосовувати різні підходи до оцінки цієї заборгованості, згідно з якими поточна заборгованість визнається активом і оцінюється за первісною вартістю, а до підсумку балансу включається за чистою реалізаційною вартістю [42].

Зелікман В. Д. і Соніна Ю. А. вважають, що оптимізація дебіторської заборгованості можлива через вдосконалення обліку і внутрішнього аудиту. Контроль за станом розрахунків є важливим елементом системи управління, що дозволяє ухвалювати ефективні управлінські рішення.

Пікалов П. Р. зазначає, що дані бухгалтерської звітності про дебіторську та кредиторську заборгованість не дають змоги відстежувати зміни в реальному часі, що ускладнює управління дебіторською заборгованістю.

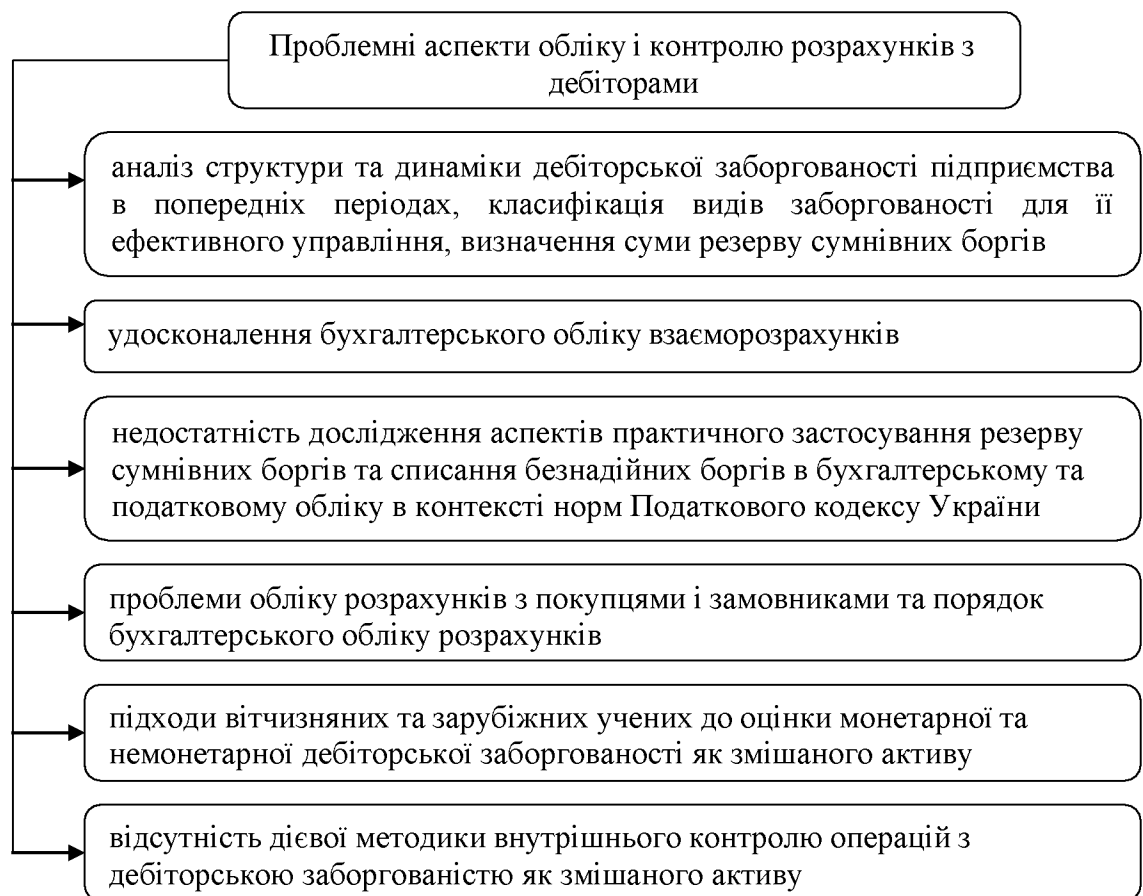

Рис. 1.10. Проблемні аспекти обліку і контролю розрахунків з дебіторами

Для ефективного управління дебіторською заборгованістю необхідно мати своєчасну інформацію з бухгалтерії та забезпечити належні контрольні процедури. Сучасний економічний розвиток вимагає усунення суперечностей у нормативно-правовій базі, які призводять до помилок у бухгалтерській практиці. Крім того, недосконала методика обліку створює можливості для зловживань і приховування інформації. Тому вивчення нормативного забезпечення обліку і контролю дебіторської заборгованості є важливим напрямком подальших досліджень.

Проблеми, що виникають у процесі обліку дебіторської заборгованості, є значними в контексті бухгалтерії, податкового обліку та управлінського обліку. Вони можуть включати складнощі у відображенні заборгованості, оцінці ризиків та забезпеченні належного контролю. Розглянемо ці аспекти окремо.

Узагальнюючи вище сказане, можна виокремити ряд принципів щодо обліку дебіторської заборгованості (рис. 1.11).

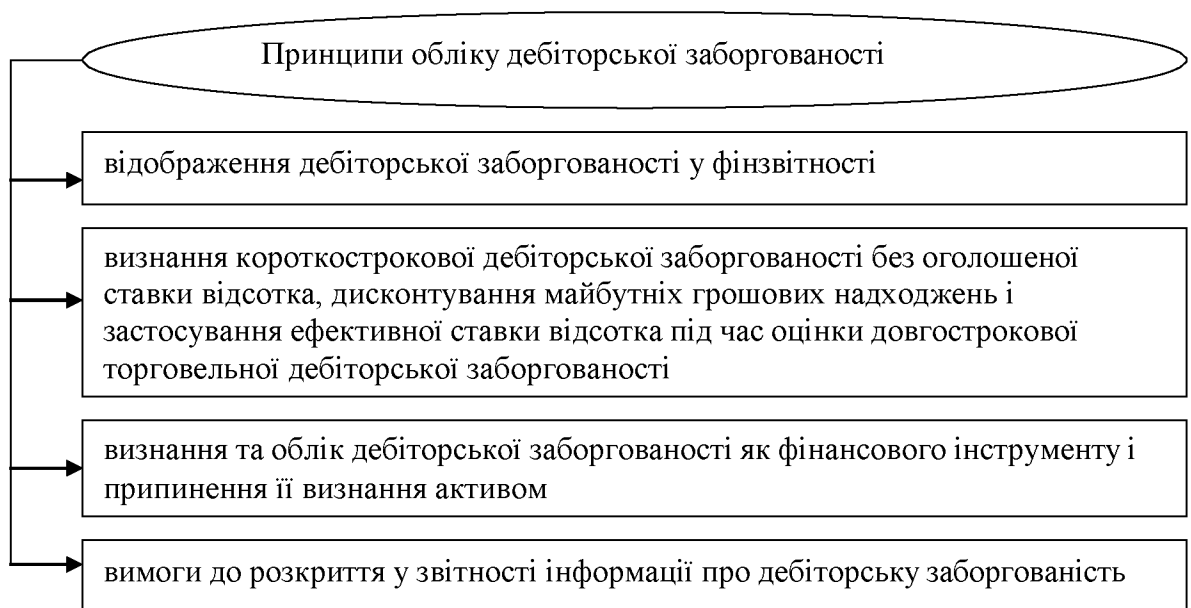

Рис. 1.11. Принципи обліку дебіторської заборгованості

Бухгалтерський облік дебіторської заборгованості регулюється національними стандартами бухгалтерського обліку або Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ). Проблеми можуть виникати через:

- оцінка заборгованості. Часто виникають труднощі в оцінці реальної вартості дебіторської заборгованості, особливо якщо частина боргів сумнівна або прострочена. В Україні для цього використовується резерв сумнівних боргів, але його обчислення може бути непростим, оскільки вимагає оцінки ймовірності непогашення боргу.

- залишкові й непогашені суми. У багатьох випадках виникають проблеми з визнанням ідентифікації дебіторської заборгованості, особливо коли рахунки заборгованості є дуже старими або відсутні документи, що підтверджують правомірність вимог.

- визнання доходів та витрат. Бухгалтерія може стикатися з труднощами у визначенні моменту, коли дебіторська заборгованість стає дохідною або потрібно віднести її до витрат (в разі списання боргу).

- поділ на короткострокову та довгострокову заборгованість. Не завжди можна чітко розмежувати дебіторську заборгованість, яка є короткостроковою, і ту, що є довгостроковою. Визначення терміну погашення може бути не завжди очевидним.

Управлінський облік дебіторської заборгованості має свої особливості, зокрема в частині аналізу та контролю заборгованості для прийняття управлінських рішень:

- аналіз ризиків. Управлінський облік потребує точної інформації про ризики, пов'язані з дебіторською заборгованістю, включаючи вивчення платоспроможності клієнтів і відсоток прострочених боргів. Це може включати розробку методик оцінки кредитоспроможності та прогнозування можливої заборгованості.

- контроль за дебіторською заборгованістю. В управлінському обліку важливо забезпечити ефективний контроль за термінами погашення заборгованості та своєчасно виявляти проблемні борги. Невірно оцінені або несвоєчасно виявлені заборгованості можуть призвести до втрат.

- мотивація персоналу та клієнтів. Рішення щодо дебіторської заборгованості можуть бути частиною ширшої стратегії стимулювання клієнтів

або коригування внутрішніх процесів, щоб зменшити терміни збору заборгованості.

- оптимізація оборотного капіталу. Дебіторська заборгованість є важливим компонентом оборотного капіталу, і її занадто велика величина може негативно впливати на ліквідність компанії. Для управління дебіторською заборгованістю важливо оптимізувати структуру фінансів та шукати шляхи скорочення часу на погашення боргів.

Облік дебіторської заборгованості є важливою частиною фінансового управління будь-яким підприємством. Проблеми в бухгалтерському, податковому та управлінському обліку часто є наслідком невірних оцінок, недосконалих методик обліку або відсутності належного контролю за дебіторською заборгованістю. Для зменшення ризиків і підвищення ефективності управління заборгованістю необхідно регулярно оновлювати облікові системи, підтримувати прозорість у фінансових звітах і своєчасно коригувати облікові записи.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

2.1. Організаційно-правові засади діяльності підприємства та його облікова політика

ТОВ «XXX» спеціалізується на виробництві та продажу мастильних матеріалів, таких як лубриканти, оливи та інші супутні продукти для автомобільної та промислової техніки.

Компанія займається розробкою і виготовленням продуктів, що відповідають вимогам екологічності та високих стандартів якості, забезпечуючи широкий спектр продукції для різних потреб споживачів. Компанія виробляє різні види мастильних матеріалів: моторні оливи для автомобілів та промислових машин; трансмісійні рідини; автохімія та рідини для інших потреб; спеціалізовані мастила для різних типів техніки.

Продукція може бути як для масового ринку, так і для специфічних застосувань, наприклад, для техніки, що працює в умовах високих температур або агресивних середовищ.

ТОВ «XXX»- компанія з іноземними інвестиціями, що є офіційним представником LOTOS Oil в Україні та виробником брендів NANO5 і ORGANIC PRINK.

NANO5 - новий преміальний український бренд аерозольних емалей, ґрунтів та лаків, а також супутніх матеріалів, таких як малярні скотчі, газові балони та розчинники. Фарба в балоні підходить для всіх типів поверхонь. У нашому асортименті є 25 продуктів, які охоплюють увесь цикл фарбування: 17 кольорів по системі RAL, 2 жаростійкі емалі, матовий і глянцевий лаки, а також 4 види ґрунтів. Аерозольні емалі виробляються за інноваційною технологією, а спеціально розроблений пігмент від хімічного концерну BASF забезпечує стійкість до вигорання та насиченість кольорів.

Завдяки новітнім технологіям фарбування, наші продукти підходять для різних поверхонь: металевих, бетонних, гіпсокартонних, дерев'яних, скляних та паперових. Переваги аерозольних фарб NANO5: висока покривність, атмосферостійкість, легкість нанесення та стійкість до вигорання кольору. Бренд належить групі компаній GPL, яка понад 25 років займається дистрибуцією аерозольних фарб в Україні.

ORGANIC PRINK - ребрендинг популярного українського бренду Organic Purity. Лінійка включає зимові та літні склоомивачі, розпалювачі та антисептики. Вироби створені з екологічно чистих компонентів, високоякісних барвників та ароматизаторів. Виробництво розташоване в м. Полтава.

Компанія орієнтується на широкий ринок, включаючи як корпоративних клієнтів, так і кінцевих споживачів. До її клієнтів можуть належати: автомобільні компанії та автосервіси; великі промислові підприємства та виробники техніки; роздрібні магазини та мережі.

Оливи та консистентні мастила LOTOS стали символом надійних та інноваційних рішень, які відповідають найвищим технічним стандартам. Продукція компанії відзначається відмінною текучістю та в'язкістю, що забезпечує надійний захист ключових частин машин, пристроїв і двигунів. Використання спеціальних присадок дозволяє зменшити викиди шкідливих речовин при будь-яких температурах.

LOTOS Oil є частиною холдингу LOTOS Group, який має представництва в Польщі, Норвегії та Литві. Продукція LOTOS охоплює широкий спектр масел і мастил з високими експлуатаційними характеристиками для застосування в автомобільній, транспортній та інших галузях промисловості.

Компанія постачає по всьому світу базові масла групи I та II, гідравлічні масла Hydromil, трансмісійні масла Transmil і турбінні масла Remiz. Асортимент доповнюють спеціалізовані оливи з пластифікатором Quantilus і мастильно-охолоджувальні рідини лінії Emulsin.

Група LOTOS керує мережею з понад 500 автозаправних станцій у Польщі, виробляє паливо та бітум високої якості, зокрема передові

модифіковані бітуми (асфальти) MODBIT. Завдяки масляним базам нафтопереробного заводу в Гданську, сучасним виробничим технологіям, досвіду та відданості співробітників компанії, ми забезпечуємо продукцію найвищої якості.

Масильні матеріали LOTOS - це символ надійності, інновацій, сучасності та технологічності, а також турботи про навколишнє середовище. В результаті компанія має задоволених клієнтів у 84 країнах світу, в різних кліматичних зонах, на всіх континентах, що щорічно отримують тисячі тон мастил і олив.

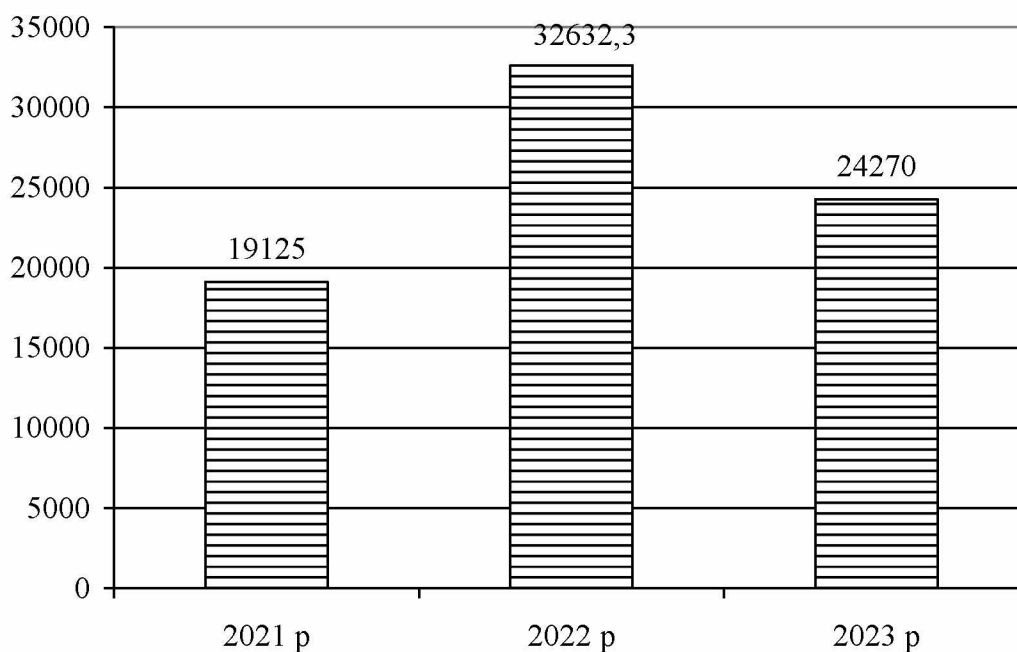

Рис. 2.1. Вартість товарів і послуг, придбаних для перепродажу (без ПДВ)

ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр., тис. грн

ТОВ «XXX» працює в умовах жорсткої конкуренції на ринку мастильних матеріалів. Його конкурентами є як міжнародні, так і українські бренди, які мають свої виробничі потужності та мережі збуту. Компанія намагається зайняти нішу, орієнтуючись на високу якість та інноваційні рішення в області розробки нових продуктів.

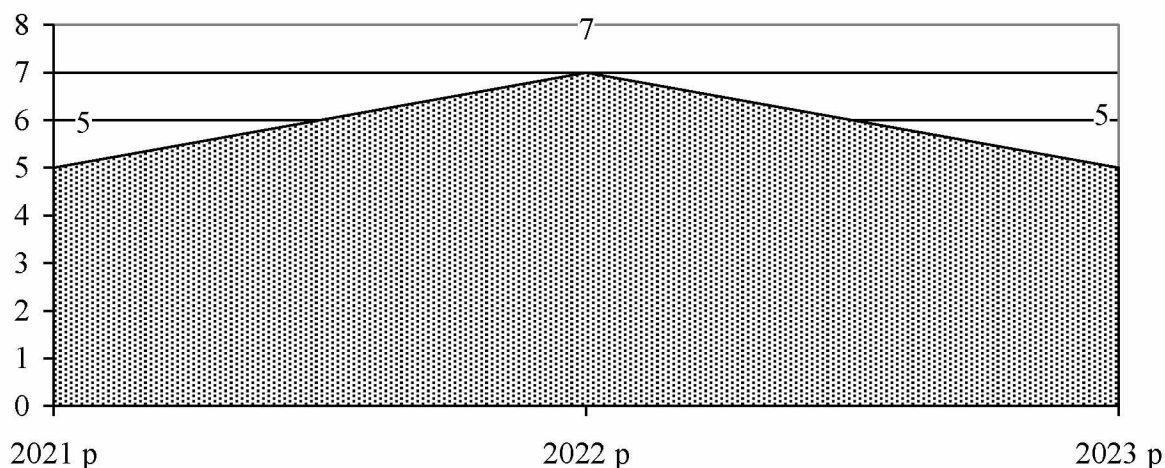

Рис. 2.2. Середньорічна чисельність працівників ТОВ «XXX»
за 2021 – 2023 рр., осіб

Облікова політика підприємства - це сукупність принципів, методів та процедур, які застосовуються для ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Важливим елементом облікової політики є відображення дебіторської заборгованості, яка є одним із основних активів підприємства (додаток Є, рис. 2.3).

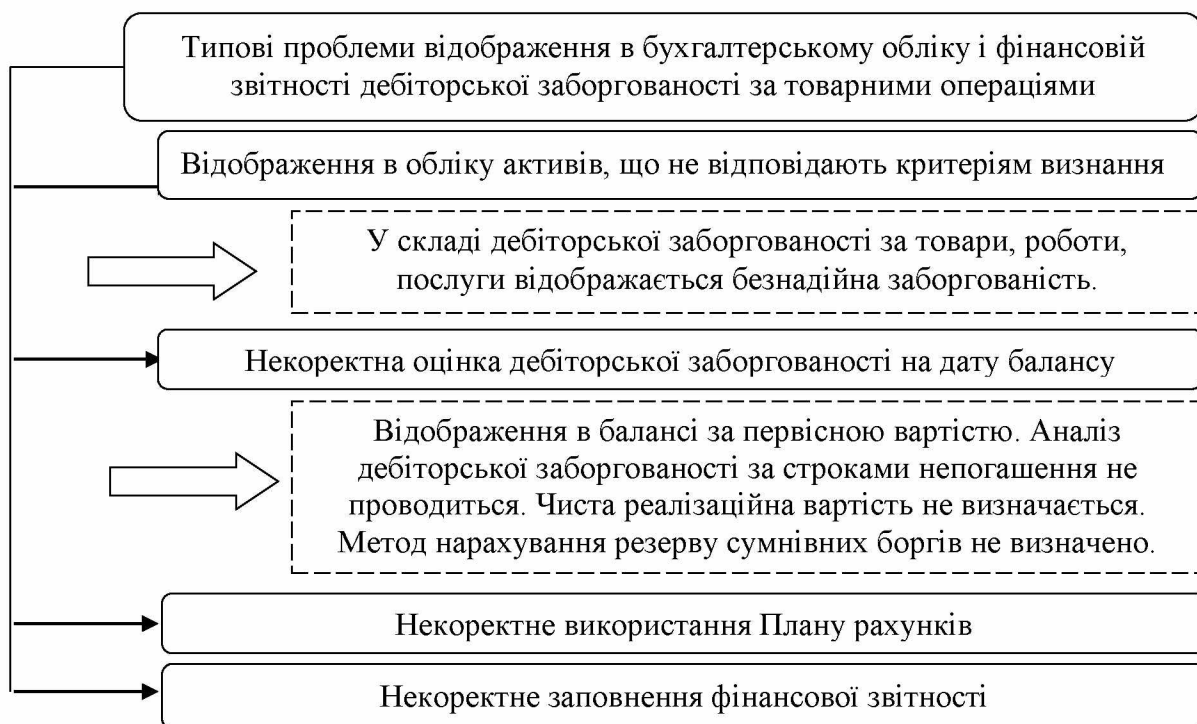

Рис. 2.3. Питання які враховують при формуванні облікової політики дебіторської заборгованості

Розглянемо більш детально елементи облікової політики, що стосуються дебіторської заборгованості:

1. Оцінка дебіторської заборгованості. Підприємство повинно визначити методику оцінки дебіторської заборгованості:

- первісна вартість. Дебіторська заборгованість відображається в бухгалтерському обліку за первісною вартістю, що дорівнює сумі, яку підприємство очікує отримати від боржників.

- зменшення вартості. Якщо існує ймовірність того, що частина заборгованості не буде повернена (наприклад, через неплатоспроможність боржника), то підприємство може застосувати метод резерву сумнівних боргів.

2. Метод резерву сумнівних боргів. Для врахування ризиків, пов'язаних із поверненням дебіторської заборгованості, підприємство може створювати резерв сумнівних боргів:

- метод нарахування. Зазвичай резерв нараховується на основі оцінки ймовірності неповернення заборгованості, що залежить від фінансового стану дебіторів, строків прострочення платежів тощо.

- метод прямого списання. Якщо боржник визнається неплатоспроможним, заборгованість може бути списана без створення резерву.

- метод з використанням відсотків або процентної ставки. Підприємства можуть застосовувати стандартні відсоткові ставки для оцінки ризику неповернення, залежно від категорії дебіторів.

3. Строки погашення дебіторської заборгованості. Облікова політика повинна визначати, як саме підприємство розглядає терміни погашення заборгованості.

4. Оцінка і класифікація дебіторів. Облікова політика визначає критерії для класифікації дебіторів за категоріями ризику: нормальні дебітори (платежі від яких зазвичай здійснюються своєчасно); сумнівні дебітори (платежі від яких мають певний ризик); безнадійні дебітори (платежі, що з великою ймовірністю не будуть повернуті). У межах кожної категорії можуть застосовуватися різні ставки резерву на сумнівні борги.

5. Визнання доходів за дебіторською заборгованістю. В обліковій політиці необхідно визначити, коли саме підприємство визнає доходи за дебіторською заборгованістю (від реалізації тощо).

6. Методики списання дебіторської заборгованості: після завершення розгляду питання неплатоспроможності (якщо дебітор визнаний неплатоспроможним, заборгованість списується); на підставі юридичного рішення (при наявності судового рішення про банкрутство боржника, заборгованість також списується).

7. Документальне оформлення та внутрішній контроль. В обліковій політиці повинні бути визначені процедури для документального оформлення операцій з дебіторською заборгованістю, а також контрольні заходи для запобігання її зловживанню. Доцільно впровадити Графік документообігу (додаток Ж):

- наявність відповідних документів на кожну операцію (контракти, акти виконаних робіт, накладні тощо);
- визначення відповідальних осіб за моніторинг заборгованості та своєчасне реагування на її зміни.

8. Урахування валютної заборгованості. Якщо дебіторська заборгованість виникає у іноземній валюті, облікова політика повинна визначити, як здійснюється перерахунок на національну валюту. Це важливо для правильного відображення дебіторської заборгованості в обліку і фінансовій звітності. Зокрема:

- оцінка на дату балансу - дебіторська заборгованість в іноземній валюті переводиться за курсом на дату балансу;
- оцінка на дату операції - якщо валюта змінюється під час здійснення операції, тоді застосовується поточний курс.

Елементи облікової політики щодо дебіторської заборгованості мають на меті правильне відображення фінансових результатів підприємства та забезпечення управлінського контролю над заборгованістю. Визначення правил для оцінки, резервування, класифікації, списання та контролю дебіторської

заборгованості допомагає підприємству ефективно керувати своїми фінансами і мінімізувати ризики.

2.2. Облік дебіторської заборгованості та відображення інформації у звітності

Документальне оформлення розрахунків з покупцями та замовниками є важливою складовою фінансово-господарської діяльності підприємства. Воно передбачає ведення певного комплексу документів, які підтверджують факт здійснення господарських операцій, забезпечують контроль за своєчасністю розрахунків та створюють підґрунтя для бухгалтерського обліку.

Основними документами, які використовуються у процесі розрахунків (додаток К), є рахунки-фактури, акти приймання-передачі виконаних робіт або наданих послуг, товарно-транспортні накладні, договори купівлі-продажу чи надання послуг, а також платіжні документи (квитанції, банківські виписки, платіжні доручення). Кожен із цих документів має містити чітко визначені реквізити, зокрема дані про сторони угоди, опис товарів чи послуг, їхню кількість, вартість, терміни поставки чи виконання, а також умови оплати.

Оформлення документів здійснюється згідно з вимогами чинного законодавства, зокрема стандартів бухгалтерського обліку та податкових норм. Документи повинні бути складені своєчасно, без помилок і підписані уповноваженими особами. Особлива увага приділяється зберіганню документів, оскільки вони можуть бути необхідними для проведення аудиту, перевірок контролюючих органів чи вирішення спорів.

Крім того, у разі наявності прострочених платежів чи претензій з боку замовників або покупців оформлюються додаткові документи, такі як акти звірки розрахунків, претензійні листи чи протоколи погодження розбіжностей. Усі ці заходи спрямовані на забезпечення прозорості, правомірності та ефективності фінансових відносин між сторонами.

Поточна дебіторська заборгованість з'являється після того, як продукція, товари або виконані роботи й послуги були передані покупцям або замовникам, що означає перехід процесу реалізації в етап розрахунків. Умови та порядок розрахунків визначаються попередньо укладеними договорами. Основні принципи укладання, виконання і припинення (розірвання) договірних зобов'язань регулюються Цивільним та Господарським кодексами України.

Згідно зі ст. 202 Цивільного кодексу, під договором розуміється правочин, що спрямований на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. В залежності від кількості осіб, законодавство розрізняє односторонні та дво- або багатосторонні договори [11, 49].

Для документального підтвердження фактів виникнення та погашення дебіторської заборгованості підприємства використовують первинні документи. Для обліку розрахунків з покупцями та замовниками відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції з його застосування № 291 використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», що включає кілька субрахунків: 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями», 362 «Розрахунки з іноземними покупцями», 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ», 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням». Цей рахунок призначений для узагальнення інформації про розрахунки за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи та послуги, окрім заборгованості, яка забезпечена векселем, а також для інформації про розрахунки з учасниками промислово-фінансової групи та за гарантійне забезпечення, яке виникає при операціях з деривативами.

Дебет рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображає вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт та наданих послуг, у тому числі за бартерними контрактами, що включають податок на додану вартість, акцизи та інші податки і збори, які підлягають перерахуванню до бюджетів і позабюджетних фондів. Кредит цього рахунку показує суму надходжень на рахунки підприємства в банках, у касу та інші види розрахунків. Сальдо цього рахунку відображає заборгованість покупців і замовників за отриману продукцію, роботи чи послуги.

На субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» ведеться облік в гривнях та валюті, зазначеній у договорі. Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками здійснюється за кожним окремим покупцем і замовником по кожному рахунку. Для обліку короткострокових векселів використовується рахунок 34 «Короткострокові векселі одержані». Здійснюються такі записи: дебет 34 кредит 36, 37 - одержано вексель за виконані роботи з відстроченням оплати; дебет 31 кредит 34 - надійшли кошти в оплату векселя.

Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з покупцями та замовниками ТОВ «XXX» представлено в додатку Л.

Розрахунки з дебіторами обліковуються на рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Згідно з Інструкцією № 291, на рахунку 37 ведеться облік поточної дебіторської заборгованості за авансами, нарахованими доходами, претензіями, відшкодуванням збитків, позиками членів кредитних спілок та іншими операціями. За дебетом рахунку 37 відображається виникнення дебіторської заборгованості, за кредитом - її погашення або списання [59].

Рахунок 37 передбачає облік за субрахунками, і хоча перелік цих субрахунків є достатнім, на нашу думку, він не враховує дебіторської заборгованості за бартерними операціями. Тому пропонуємо доповнити рахунок 37 новим субрахунком 370 «Розрахунки за бартерними операціями». Це доповнення впливає з думки Т. Євлаш, що такий вид розрахунків потребує окремого виділення в обліку.

Дебіторська заборгованість за виданими авансами (субрахунок 371) відображає суму авансів, наданих підприємствам для майбутніх поставок продукції, робіт чи послуг. Видача авансів необхідна, оскільки деякі організації не можуть розпочати роботу до отримання попередньої оплати від замовника. Це стосується таких сфер, як будівництво, науково-дослідна діяльність, юридичні та аудиторські послуги, а також передоплат за виробничі ресурси.

На субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами» обліковуються кошти, надані працівникам для відряджень згідно з нормативними актами, що

визначають розміри авансів на проїзд, житло та добові. Після завершення відрядження працівник зобов'язаний звітувати про використані кошти протягом трьох банківських днів. Якщо витрати не підтверджено документально, їх не компенсують.

Сальдо субрахунку може бути дебетовим чи кредитовим. Дебетове сальдо включається до оборотних активів (дебіторська заборгованість за авансами), а кредитове - до зобов'язань підприємства.

На субрахунку 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» обліковуються нараховані дивіденди, відсотки, роялті тощо, які ще не отримані. Операції на цьому субрахунку підтверджуються бухгалтерськими довідками або іншими документами, наприклад, договором оренди.

Розрахунки за претензіями, що виникають унаслідок штрафів, пені чи помилкових зарахувань, обліковуються на субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями». Водночас на субрахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» відображаються заборгованості за збитки, завдані підприємству через нестачі чи крадіжки. Підставою для обліку є наказ керівника або рішення суду.

Облік розрахунків за позиками в кредитних спілках ведеться на субрахунку 376, а інші розрахунки з дебіторами, які не відображаються на інших субрахунках, - на субрахунку 377.

Оновлення методики обліку включає розрахунки з державними цільовими фондами та операції з деривативами (субрахунки 378 і 379). Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з різними дебіторами ТОВ «XXX» представлено в додатку М.

Для обліку резерву сумнівних боргів призначено рахунок 38, який коригує дебіторську заборгованість на рахунках 36 і 37. Створення резерву регламентується НП(С)БО 10, а нарахування резерву проводиться на основі коефіцієнта сумнівної заборгованості.

Формування резерву сумнівних боргів відображається у звіті про фінансові результати в складі інших операційних витрат, що здійснюється

таким проведенням:

- Дт 944 «Сумнівні безнадійні борги»;
- Кт 38 «Резерв сумнівних боргів».

При визнанні дебіторської заборгованості безнадійною, тобто такою, що не підлягає поверненню (наприклад, через закінчення строку позовної давності), її списують за рахунок резерву:

- Дт 38 «Резерв сумнівних боргів»;
- Кт 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

Якщо резерву недостатньо, безнадійну заборгованість списують з активів підприємства на інші операційні витрати:

- Дт 944 «Сумнівні безнадійні борги»;
- Кт 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

Визначення сумнівного боргу та його обчислення
Сумнівний борг - це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існують сумніви в її погашенні. Його обсяг визначається на основі: оцінки платоспроможності боржників; питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації на умовах відстрочення платежу; класифікації дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт сумнівності розраховує підприємство на основі даних попередніх звітних періодів за формулою:

$$K_{\text{сумнівності}} = \frac{\text{Сума резерву, використаного у попередніх періодах}}{\text{Сума дебіторської заборгованості попередніх періодів}} \quad (2.1)$$

Розрахунок резерву сумнівних боргів виконується за формулою:

$$P_{\text{СБ}} = \text{Сальдо дебіторської заборгованості на кінець року} \times K_{\text{сумнівності}} \quad (2.2)$$

Сума, відшкодована за раніше списаною дебіторською заборгованістю, зараховується до інших операційних доходів:

- Дт 30 «Каса», 31 «Рахунки в банках»;
- Кт 716 «Відшкодування раніше списаних активів».

Списана безнадійна дебіторська заборгованість обліковується на позабалансовому рахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» протягом не менше трьох років для можливого відшкодування у разі покращення майнового стану боржника. Зарахування на рахунок 071 здійснюється одночасно зі списанням заборгованості на витрати.

Остаточне списання дебіторської заборгованості з рахунку 071 проводиться після її відшкодування (з відповідним записом у бухгалтерських рахунках) або після завершення строку обліку.

Для розширення інформації в бухгалтерському обліку стосовно дати виникнення боргу, строків погашення та фактичного отримання коштів від боржників можна використовувати спеціалізовані аркуші, які детально розшифровують транзакції платежів з покупцями та замовниками (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Аркуш-розшифровка до розрахунків ТОВ «XXX»

№з/п	№ документ а	Відвантажено продукцію			Оплачено заборгованість			Залишок заборгованості, грн	
		дата відвантаження	сума, грн	термін оплати за договором	№ документа	дата оплати	сума, грн	Дебет	Кредит
1	1	13.01.24	18934,00	18.01.24	11	21.01.24	15350,00	3584,00	
	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	Разом за місяць	х	18934,00	х	Разом за місяць	х	15350,00	3584,00	

Додавання таких реєстрів фінансового обліку дозволить оперативно контролювати стан розрахунків та своєчасно вживати необхідних заходів для виконання зобов'язань кожного покупця чи замовника щодо оплати за відвантаженою продукцію, виконані роботи або надані послуги. Це підвищує дисципліну платежів для бізнесу і клієнтів, оскільки своєчасні нагадування, наприклад, телефонні дзвінки чи вимоги щодо дотримання умов договору, допомагають уникнути затримок. Особливу увагу необхідно приділяти визначенню строків оплати продукції, робіт чи послуг, а також виконанню замовлень на момент укладання договорів. Не варто застосовувати принцип

одностороннього руху, оскільки зміни в частині доставки продукції чи виконання робіт можуть впливати на відповідні платежі.

Накопичення даних у вигляді аркушів-розшифрувань за тривалий період дозволяє отримати повну картину по покупцям та замовникам, базуючись на достовірній інформації, що важливо для прогнозування грошових потоків підприємства. Завдяки таблицям даних можна здійснювати аналіз надходжень від покупців та замовників (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Відомість контролю за надходженням коштів від покупців і замовників

ТОВ «XXX»

Назва покупців	Сума заборгованості, грн	Дата погашення		Відхилення, днів	Примітки
		За графіком (договором)	Фактично		
ТОВ «Оліс»	12654,00	18.01.2023	24.01.2023	6	
...	...	...	...	...	...

В залежності від частоти поставок та технічних можливостей підприємства, інформація може бути зібрана за різні періоди: день, тиждень, декаду, і чим коротші періоди, тим корисніша буде надана інформація.

Особливо важливо звертати увагу на випадки несплати дебіторської заборгованості та порушення платіжної дисципліни. Для цього пропонується узагальнити ці дані у вигляді таблиць, що відображають прострочену заборгованість (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Відомість дебіторської заборгованості з простроченим терміном позовної

давності ТОВ «XXX»

№ з/п	Найменування боржника	Синтетичний рахунок	Дата виникнення заборгованості	Характер заборгованості	Причини утворення заборгованості	Сума, грн	Вжиті заходи з врегулювання розрахунків
1	ТОВ «Оліс»	361	28.03.22	Спірна	Неплатоспроможність боржника	9364,00	Передано в арбітраж
2	...	...		...	...	...	...
	Разом за місяць					12060,00	

Ці документи дозволять отримати повну інформацію про стан платежів з покупцями та замовниками для прийняття подальших управлінських рішень.

Схема обліку реалізації на досліджуваному підприємстві наведена на рис. 2.4.

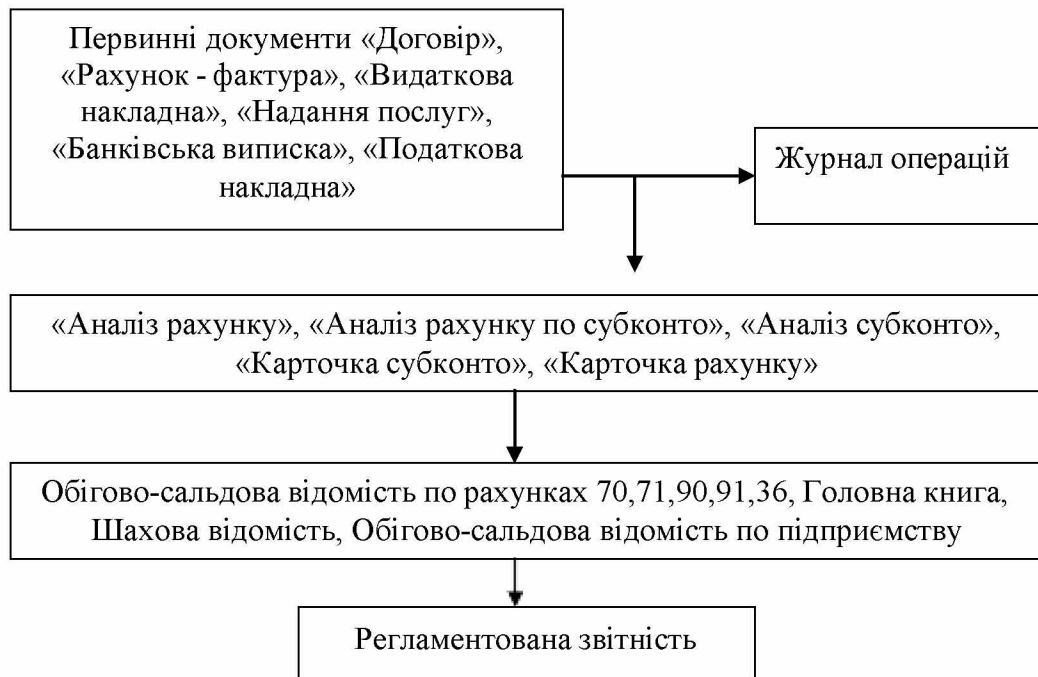

Рис. 2.4. Схема обліку розрахунків з дебіторами в ТОВ «XXX»

Як бачимо з наведеної схеми, послідовність процесу відображення інформації щодо розрахунків з дебіторами унеможливорює помилки у формуванні підсумкових даних в регістрах обліку.

Оскільки бухгалтерський облік в ТОВ «XXX» автоматизований, пропонується внести зміни до конфігурації комп'ютерної системи 1С для формування аркуша-розшифрування та контролю над надходженнями від покупців, а також для моніторингу дебіторської заборгованості.

Таким чином, запропоновані зміни дозволять підвищити ефективність контролю за розрахунками з покупцями та замовниками, забезпечити своєчасне прийняття управлінських рішень для попередження чи погашення заборгованості партнерів.

Метою зовнішньої фінансової звітності щодо дебіторської заборгованості є надання користувачам, як внутрішнім, так і зовнішнім, інформації про її фактичний стан на певну дату для здійснення ефективного контролю. Основним джерелом цієї інформації ТОВ «XXX» є фінансова звітність малого підприємства, яка складається з Балансу (форма 1-м) та Звіту про фінансові результати (форма 2-м). Крім того, така звітність дозволяє прогнозувати фінансовий стан підприємства за допомогою аналізу його ліквідності, платоспроможності та оборотності дебіторської заборгованості, а також стежити за виконанням запланованих показників.

Особливістю розкриття інформації у звітності для зовнішніх користувачів є висока точність представлених даних. Водночас, при складанні внутрішньої звітності про дебіторську заборгованість часто використовуються орієнтовні та наближені показники. Оскільки така звітність орієнтована на внутрішніх користувачів, для її підготовки можуть використовуватися дані з управлінського обліку, що містять детальну інформацію про дебіторів. Структура, зміст, строки подання та методи оцінки цієї звітності не регламентуються законодавством і є конфіденційними.

Інформація про дебіторську заборгованість для зовнішніх користувачів розкривається у фінансовій звітності, зокрема у формі № 1-м «Баланс» (рис. 2.5).

<i>Довгострокова дебіторська заборгованість</i>		
Розділ 1. Необоротні активи	Рядок 1090 «Інші необоротні активи»	Сальдо Дт по рахунку 18
<i>Поточна дебіторська заборгованість</i>		
Розділ 2. Оборотні активи	Рядок 1125 «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги»	Сальдо Дт рахунків 34, 36 - сальдо Кт рахунка 38 по заборгованості за товари, роботи, послуги
	Рядок 1135 «Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом»	Сальдо Дт субрахунків 378, 641, 642, 651 та 652
	Рядок 1155 «Інша поточна дебіторська заборгованість»	Сальдо Дт рахунка 37 (за виключенням Дт субрахунка 378), рахунка 66, субрахунків 654, 655, 682-685 - сальдо Кт рахунка 38 по іншій поточній дебіторській заборгованості

Рис. 2.4. Відображення інформації про дебіторську заборгованість у звітності

У статті «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» відображається сума боргів покупців або замовників за поставлені їм продукцію, товари, виконані роботи чи надані послуги. Сюди також входить заборгованість, забезпечена векселями, скоригована на резерв сумнівних боргів (нетто).

У статті «Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом» зазначається визнана заборгованість перед казначейськими, фінансовими й податковими органами, а також державними цільовими фондами. Зокрема, це стосується розрахунків за тимчасовою непрацездатністю. Окремо наводиться сума дебіторської заборгованості з податку на прибуток [41].

У статті «Інша поточна дебіторська заборгованість» відображається заборгованість, яка не входить до інших категорій дебіторської заборгованості, скоригована на резерв сумнівних боргів (нетто) і віднесена до складу оборотних активів.

Така звітність складається відповідно до вимог НП(С)БО або міжнародних стандартів фінансової звітності, при цьому вона повинна відповідати вимогам Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні». Незважаючи на те, що вітчизняні НП(С)БО базуються на міжнародних стандартах, все ж існують розбіжності щодо ведення обліку окремих елементів дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності.

Основні відмінності між національними НП(С)БО та міжнародними стандартами стосуються деталізації інформації і способу її відображення в балансі. Зокрема, за міжнародними стандартами баланс складається з мінімуму статей, а інформація про довгострокову дебіторську заборгованість взагалі не надається.

Між тим, міжнародні стандарти фінансової звітності фокусуються на фінансових активах, включаючи дебіторську заборгованість, яка утримується для перепродажу або є контрактом, що надає право на отримання грошових коштів чи інших фінансових активів. Вітчизняна форма балансу, у свою чергу,

більш детально класифікує поточну дебіторську заборгованість, що є її відмінністю від міжнародних стандартів.

2.3. Податкові аспекти обліку операцій з дебіторською заборгованістю

Дебіторська заборгованість у податковому обліку є важливим елементом, який впливає на визначення податкових зобов'язань, витрат і доходів підприємства. Її регулювання в Україні визначається Податковим кодексом України (ПКУ) та бухгалтерськими стандартами. Для більш глибокого розуміння цього питання слід враховувати як базові положення, так і деталі, що стосуються конкретних видів податків.

Визначення доходів у податковому обліку базується на принципі нарахування. Це означає, що дохід визнається в момент здійснення операції, наприклад, відвантаження товару чи надання послуги, навіть якщо кошти від покупця ще не надійшли. Відповідно, дебіторська заборгованість виникає одночасно з визнанням доходу. Якщо заборгованість стає безнадійною, вона може бути списана до витрат, але тільки за умови, що була включена до доходів у попередніх періодах.

До безнадійної заборгованості, відповідно до ст. 14.1.11 ПКУ, відносяться борги, за якими сплив строк позовної давності, боржник ліквідований чи визнаний банкрутом, або інші обставини, передбачені законодавством. Списання таких боргів повинно підтверджуватися відповідними документами, наприклад, рішенням суду чи документами про ліквідацію боржника [49].

Резерв сумнівних боргів є інструментом бухгалтерського обліку для покриття можливих збитків від неповернення заборгованості. Однак у податковому обліку створення такого резерву не впливає на фінансовий результат, а списання боргу за рахунок цього резерву коригується відповідно до норм ПКУ.

Податкові зобов'язання з ПДВ виникають при першій події – відвантаженні товару чи отриманні авансу. Таким чином, навіть якщо кошти за поставлену продукцію чи послугу не були отримані, підприємство зобов'язане сплатити ПДВ. У разі списання безнадійної заборгованості платник має право на коригування податкових зобов'язань із ПДВ. Це можливо лише за умови виконання вимог ст. 192 ПКУ, зокрема, наявності документів, які підтверджують безнадійність боргу.

Для заборгованості в іноземній валюті підприємства повинні враховувати курсові різниці, які виникають через зміну офіційного курсу НБУ. Такі різниці включаються до фінансового результату та впливають на оподаткування. Це стосується як перерахунку на дату балансу, так і на дату погашення заборгованості [49].

Для правильного обліку важливо контролювати строки позовної давності (зазвичай три роки) і забезпечити належне документальне оформлення операцій. Це включає договори, акти виконаних робіт, накладні та переписку з контрагентами. Списання боргів має бути обґрунтованим і підтвердженим документами, такими як рішення суду чи документи про ліквідацію боржника.

У підсумку, дебіторська заборгованість впливає на податкові зобов'язання та фінансовий результат підприємства. Її правильний облік відповідно до вимог ПКУ мінімізує ризики податкових претензій та забезпечує прозорість фінансової звітності.

Враховуючи вимоги ПКУ та специфіку бухгалтерського обліку, підприємствам важливо забезпечити якісне документування господарських операцій і своєчасне коригування податкових зобов'язань у разі змін у статусі заборгованості.

У податковому обліку дебіторська заборгованість викликає ще більшу кількість питань через специфіку податкового законодавства:

- визнання доходів за дебіторською заборгованістю. Для податкових цілей важливо правильно визначити момент визнання доходів від дебіторської заборгованості. У деяких випадках навіть якщо кошти ще не надійшли,

податкові органи можуть вважати їх доходом. Це може призвести до ситуацій, коли підприємство сплачує податки на прибуток до того, як фактично отримує оплату.

- коригування податкових зобов'язань. Складнощі можуть виникати при списанні безнадійної заборгованості, оскільки для цього потрібні певні документи та підтвердження того, що борг не може бути стягнутий. Відповідно, податкове коригування за безнадійними боргами може бути складним і потребувати обґрунтування.

- податкові пільги та амортизація. В Україні існує певна процедура для списання сумнівних боргів із податкової бази, але підприємства повинні виконувати певні умови, зокрема мати підтвердження про невиконання зобов'язань боржниками.

- різниця між бухгалтерським і податковим обліком. У деяких випадках розбіжності між бухгалтерським і податковим обліком можуть призводити до надмірної оподаткованості або заниження податкових зобов'язань. Це може бути результатом різних підходів до визнання доходів і витрат.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Фінансово-економічна характеристика діяльності підприємства

Фінансовий стан підприємства - це складне поняття, яке формується через взаємодію всіх аспектів фінансових відносин на підприємстві. Він визначається різноманітними факторами виробництва і господарювання та представлений рядом показників, які відображають наявність, розподіл і використання фінансових ресурсів. Ці показники розраховуються на основі інформації з щорічної фінансової звітності, зокрема балансу (додатки Н, П, Р).

Таблиця 3.1

Динаміка та структура майна підприємства ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр.

Види активів (майно)	2021 р		2022 р.		2023 р.		Зміни (+,-) 2023 р. до 2021 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	час- тки, в.п.	у %
Майно - всього	31684,7	100,0	27611,3	100,0	13211,5	100,0	-18473,2	х	-58,3
1. Необоротні активи	5080,9	16,0	4449,3	16,1	2698,6	20,4	-2382,3	+4,4	-46,9
2. Оборотні активи	26603,8	84,0	23162,0	83,9	10512,9	79,6	-16090,9	-4,4	-60,5
2.1. Запаси	19303,2	72,6	18045,6	77,9	8454,7	80,4	-10848,5	+7,9	-56,2
2.1.1. Виробничі запаси	137,7	0,7	156,4	0,9	361,1	4,3	+223,4	+3,6	в 2,7 р.б.
2.1.2. Готова продукція та товари	19165,5	99,3	17889,2	99,1	8093,6	95,7	-11071,9	-3,6	-57,8
2.2. Поточна дебіторська заборгованість	1686,2	6,3	1995,2	8,6	1707,1	16,2	+20,9	+9,9	+1,2
2.3. Грошові кошти і поточні фінансові інвестиції	1495,1	5,6	41,9	0,2	15,6	0,1	-1479,5	-5,5	-99,0
2.4. Інші оборотні активи	4119,3	15,5	3079,3	13,3	335,5	3,2	-3783,8	-12,3	-91,9

Загальна сума активів у 2021 р. становила 31684,7 тис. грн, у 2022 р. –

27611,3 тис. грн, і в 2023 р. 13211,5 тис. грн, що означає, що їх загальна сума зменшилася на 18473,2 тис. грн (зниження на 58,3 %) за три роки.

При цьому вартість необоротних активів, що представлені виключно основними засобами, ТОВ «XXX» скоротилася на 2382,3 тис. грн (на 46,9 % порівняно з 2021 роком). Хоча відсоткова частка необоротних активів у 2023 р. зросла (на 4,4 в.п.), їх абсолютна сума значно зменшилася.

У 2021 р. оборотні активи становили 26603,8 тис. грн (84,0 % від загальної суми), а в 2023 р. – 10512,9 тис. грн (79,6 % від загальної суми).

За період дослідження спостерігається зниження їх вартості на 16090,9 тис. грн (60,5 %) порівняно з 2021 р. Падіння оборотних активів є основним фактором загального скорочення активів підприємства.

У 2023 р. вартість запасів скоротилася на 10848,5 тис. грн (56,2 %). Це значне скорочення запасів може свідчити про скорочення виробничої діяльності або зменшення попиту.

По виробничих запасах спостерігається зростання їх вартості на 223,4 тис. грн (в 2,7 рази). Вартість готової продукції та товарів знизилася з 19165,5 тис. грн у 2021 р. до 8093,6 тис. грн у 2023 р. Зменшення на 11071,9 тис. грн (57,8 %), що є значним падінням і може вказувати на скорочення товарних запасів чи проблеми з реалізацією продукції.

Рівень поточної дебіторської заборгованості змінився не суттєво. Відбулося збільшення на 20,9 тис. грн (1,2 %).

За досліджуваний період спостерігається зниження суми грошових коштів на 1479,5 тис. грн (99,0 %), з 1495,1 тис. грн у 2021 р. до 15,6 тис. грн у 2023 р. Це дуже значне скорочення вказує на серйозні проблеми з ліквідністю підприємства.

Інші оборотні активи ТОВ «XXX» у 2023 р. порівняно з 2021 р. скоротилися на 3783,8 тис. грн (91,9 %).

Отже, загальний спад активів за три роки значний, а основні причини цього - скорочення оборотних активів, зокрема запасів і грошових коштів.

Висока частка зниження запасів і грошових коштів може вказувати на

фінансові труднощі або зменшення обсягів виробництва та реалізації продукції.

Падіння запасів і готової продукції є найбільш тривожними факторами для оцінки майбутніх перспектив підприємства.

В структурі майна ТОВ «XXX» в період з 2021 р. по 2023 р. переважають оборотні активи – 84,0, 83,9, 79,6 % у 2021, 2022 та 2023 рр. Графічно динаміку майна ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр. представлено на рис. 3.1.

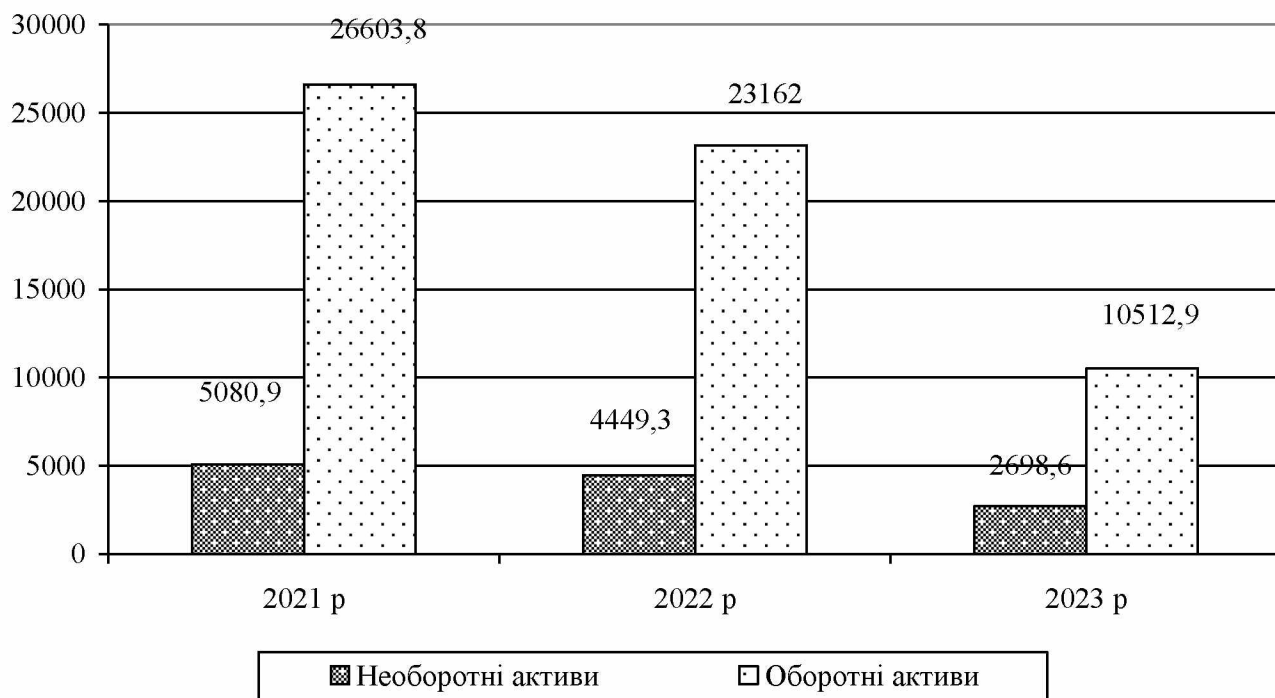

Рис. 3.1. Динаміка та структура активів ТОВ «XXX»
за 2021 - 2023 рр., тис. грн

Аналіз джерел формування майна (капіталу) господарюючих суб'єктів, в тому числі і ТОВ «XXX», проводиться з використанням скороченого аналітичного балансу, що формується з вихідного балансу через об'єднання в окремі групи однорідних за складом та економічним змістом статей.

Аналіз капіталу ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр. представлено в табл. 3.2.

За результатами проведеного в табл. 3.2 аналізу можна зробити ряд висновків. Зокрема, що власний капітал ТОВ «XXX» збільшився в 2023 р. порівняно з 2021 р. на 3762,6 тис. грн (на 94,0 %), що є позитивним для підприємства.

Таблиця 3.2

**Динаміка та структура джерел формування капіталу
ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр.**

Види пасивів (джерел формування капіталу)	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Зміни, (+/-) 2023 р. до 2021 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	частк и, в.п.	у %
Капітал - всього	31684,7	100,0	27611,3	100,0	13211,5	100,0	-18473,2	x	-58,3
1. Власний капітал	4002,8	12,6	2573,7	9,3	7765,4	58,8	+3762,6	+46,1	+94,0
1.1. Зареєстрований (пайовий) капітал	5453	136,2	5453	211,9	5453	70,2	-	-66,0	-
1.2. Нерозподіле- ний прибуток (не- покритий збиток)	(1450,2)	-36,2	(2879,3)	-111,9	(2687,6)	-34,6	+1237,4	+1,6	+85,3
2. Зобов'язання і забезпечення	27681,9	87,4	25037,6	90,7	5446,1	41,2	-22235,8	-46,1	-80,3
2.1. Поточні зобов'язання і забезпечення	27681,9	100,0	25037,6	100,0	5446,1	100,0	-22235,8	-	-80,3
2.1.1. Поточна кредиторська заборгованість	2164,7	7,8	4577	18,3	1305,3	24,0	-859,4	+16,1	-39,7

Вартісне збільшення власного капіталу, в структурі джерел формування капіталу його частка також зросла з 12,6 до 58,8 %, що є позитивним і свідчить про зниження залежності ТОВ «XXX» від зовнішніх джерел, хоча таке зростання не є суттєвим з позиції фінансової стійкості.

За 2021 - 2023 рр. спостерігається збитковість підприємства. Сума збитку зросла з 1450,2 тис. грн до 2687,6 тис. грн (збиток збільшився на 1237,4 тис. грн). Скорочення зобов'язань та забезпечень ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр. склало 22235,8 тис. грн (на 80,3 %). Зобов'язання та забезпечення представлені виключно поточними. Частка поточної кредиторської заборгованості ТОВ «XXX» зросла на 16,1 в.п.

В загальному ж цей показник за досліджуваний період також скоротився - на 859,4 тис. грн (на 39,7 %) і може свідчити про погіршення розрахунків з кредиторами.

Графічно динаміку капіталу ТОВ «XXX» представлено на рис. 3.2.

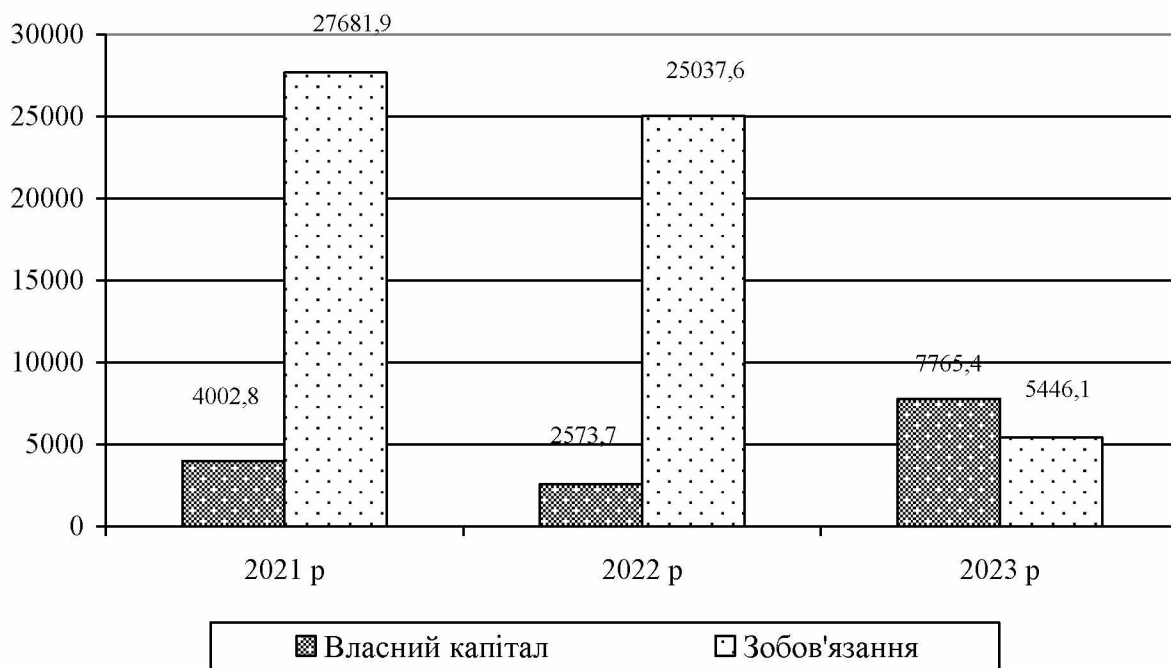

Рис. 3.2. Динаміка капіталу ТОВ «XXX» в 2021 - 2023 рр., тис. грн

Одним із показників, який описує фінансовий стан господарюючих суб'єктів є підтримання стабільності з позиції довгострокової перспективи, тобто його фінансова стійкість.

Для ТОВ «XXX» оцінку показників фінансової стійкості представлено додатку II.

Аналіз коефіцієнтів фінансової стійкості, показав, що коефіцієнт автономії у 2021 р. був дуже низьким (0,126), зменшився в 2022 р. (0,093), але значно зріс у 2023 р. до 0,588, що є поліпшенням. Це означає, що компанія значно збільшила частку власного капіталу.

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу скоротився з 0,874 в 2021 р. до 0,412 в 2023 р. Це позитивна динаміка, оскільки зменшення цього коефіцієнта вказує на зниження залежності від позикових коштів.

Коефіцієнт фінансового ризику у 2021 і 2022 рр. був дуже високим (6,916 і 9,728 відповідно), що свідчить про високий фінансовий ризик. У 2023 р. він значно знизився до 0,701, що є значним покращенням.

У 2021 і 2022 р. коефіцієнт фінансової стабільності був дуже низьким (0,145 і 0,103), що вказує на нестабільну фінансову ситуацію. Однак у 2023 р.

він зріс до 1,426, що є значним поліпшенням. Коефіцієнт маневреності власного капіталу ($> 0,1$): він був від'ємним у 2021 і 2022 рр., але зріс до позитивного значення 0,652 у 2023 р., що свідчить про поліпшення здатності ТОВ «ХХХ» направляти капітал не лише в необоротні активи. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами у 2023 р. зріс до 0,482, що є великим покращенням в порівнянні з попередніми роками.

Коефіцієнт нагромадження амортизації зріс з 0,386 у 2021 р. до 0,710 у 2023 р., що вказує на збільшення зношеності основних засобів (71 % основних засобів зношені). Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів ТОВ «ХХХ» засвідчив, що у 2023 р. відбулося зниження цього коефіцієнта, що може свідчити про більш ефективне використання активів (з 5,236 у 2021 р. до 3,896 у 2023 р.).

Отже, ТОВ «ХХХ» в 2023 р. покращила більшість фінансових показників, зокрема знизила фінансовий ризик і покращила стабільність. Однак існує потреба в подальшому зменшенні залежності від позикового капіталу та покращенні маневреності активів.

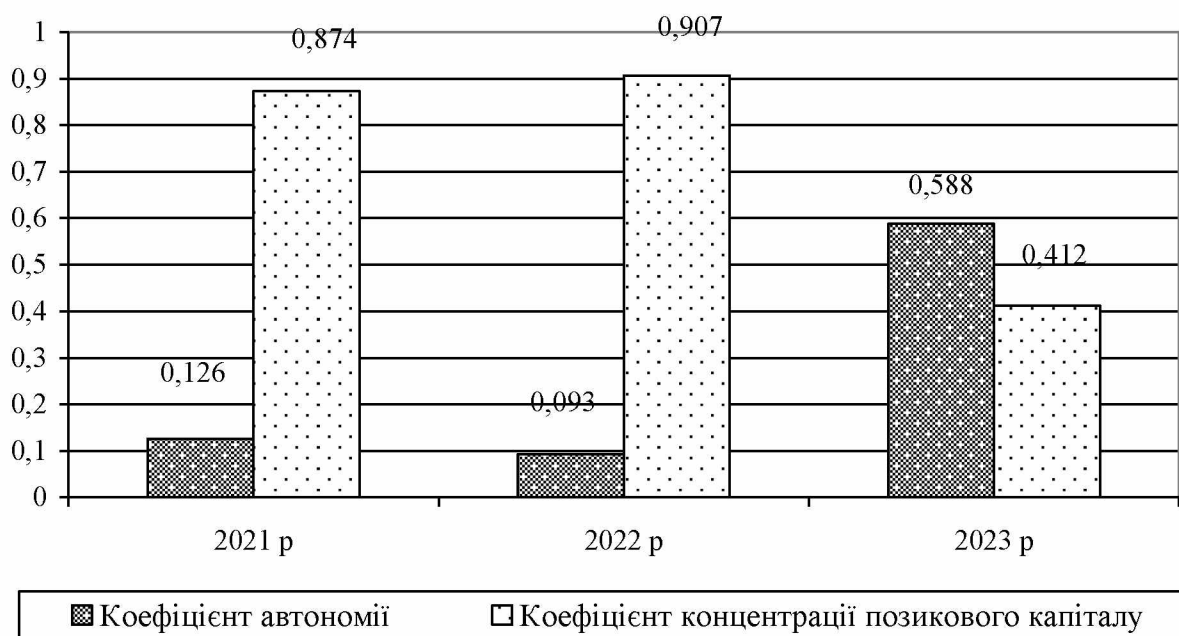

Рис. 3.3. Динаміка коефіцієнту автономії та концентрації позикового капіталу ТОВ «ХХХ» Полтавського району за 2021 – 2023 рр.

Здійснимо оцінку рівня доходів і витрат ТОВ «XXX» в
3.3 та 3.4.

табл.

Таблиця 3.3

**Динаміка та структура операційних витрат за елементами
ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр.**

Види витрат	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Зміни (+, -) 2023 р. до 2021 р.		
	сума, тис. грн.	у % до підсу- мку	сума, тис. грн.	у % до підсу- мку	сума, тис. грн.	у % до підсу- мку	суми, тис. грн.	частки, в.п.	у %
Матеріальні затрати	2081,0	55,0	2484,0	55,5	1800,2	49,2	-280,8	-5,9	-13,5
Витрати на оплату праці	165,9	4,4	240,8	5,4	73,8	2,0	-92,1	-2,4	-55,5
Відрахування на соціальні заходи	49,3	1,3	98,3	2,2	37,6	1,0	-11,7	-0,3	-23,7
Амортизація	1486,9	39,3	1648,9	36,9	1750,6	47,8	+263,7	+8,5	+17,7
Разом	3783,1	100,0	4472,0	100,0	3662,2	100,0	-120,9	x	-3,2

Оцінка операційних витрат ТОВ «XXX» за елементами дозволяє зробити такі висновки: загальна сума операційних витрат за аналізований період зменшилась на 120,9 тис. грн, або на 3,2 % (рис. 3.4).

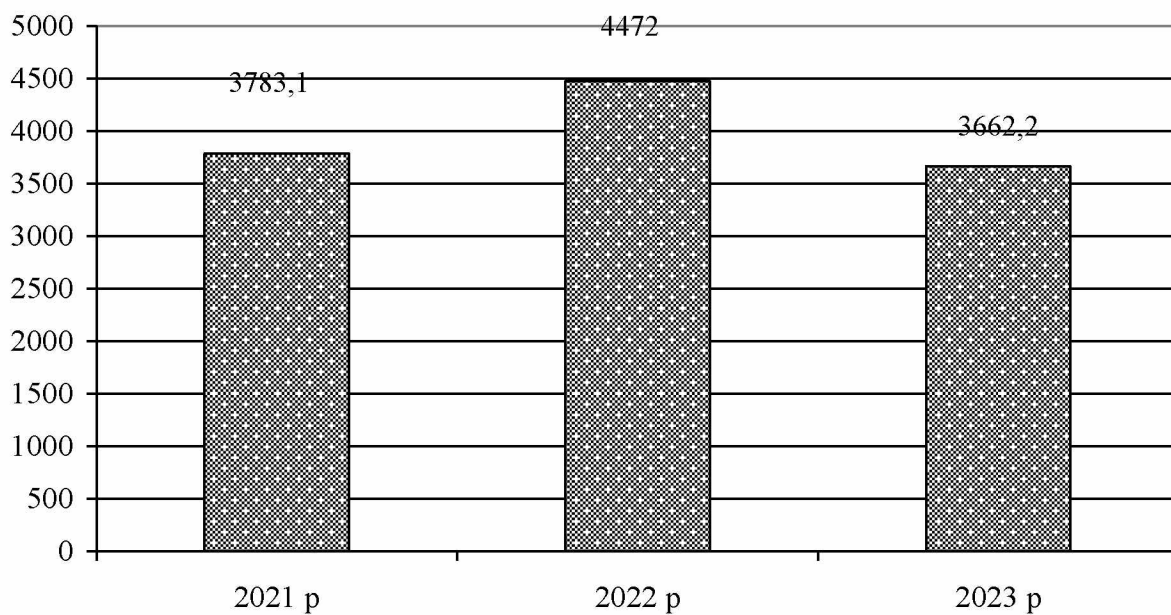

Рис. 3.4. Динаміка операційних витрат за елементами
ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр., тис. грн

Це зниження зумовлене зменшенням обсягу матеріальних витрат на 280,8 тис. грн (на 13,5 %), витрат на оплату праці на 92,1 тис. грн (на 55,5 %), відрахувань на соціальні заходи на 11,7 тис. грн (на 23,7 %) та збільшенням амортизаційних витрат на 263,7 тис. грн (на 17,7 %).

Протягом періоду 2021-2023 рр. найбільшу частку в операційних витратах становили матеріальні витрати - 55 %, 55,5 % та 49,2 % відповідно.

Наступним етапом аналізу витрат ТОВ «XXX» є оцінка їх рівня в розрізі витрат і відрахувань (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Склад, структура та динаміка витрат діяльності ТОВ «XXX»
за 2021 - 2023 рр.**

Види витрат	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Зміни (+, -) 2023 р. до 2021 р.		
	сума, тис. грн	час- тка, %	сума, тис. грн	час- тка, %	сума, тис. грн	час- тка, %	сума, тис. грн	час- тки, в.п.	у %
Собівартість реалізованої продукції (товарів)	17273,7	78,0	33816,2	84,6	33830,3	89,5	+16556,6	+11,5	+95,8
Інші операційні витрати	4760,0	21,5	6066,2	15,2	3914,2	10,4	-845,8	-11,1	-17,8
Втрати від інвестиційної діяльності	62,4	0,3	24,3	0,1	5,6	0,0	-56,8	-0,3	-91,0
Втрати з податку на прибуток	57,5	0,3	59,3	0,1	40,0	0,1	-17,5	-0,2	-30,4
Усього витрат	22153,6	100,0	39966,0	100,0	37790,1	100,0	+15636,5	x	+70,6

В структурі витрат ТОВ «XXX» переважає собівартість реалізованої продукції, частка якої становила 78, 89,5 84,6 % відповідно у 2021, 2022 та 2023 рр.

Загальна сума витрат діяльності ТОВ «XXX» зросла на 15636,5 тис. грн (70,6 %). В тому числі, за рахунок зростання собівартості реалізованих товарів, продукції- на 16556,6 тис. грн (95,8 %), скорочення інших операційних витрат – на 845,8 тис. грн (на 17,8 %), витрат від інвестиційної діяльності – на 56,8 тис. грн (91,0 %), витрат з податку на прибуток – на 17,5 тис. грн (на 30,4 %).

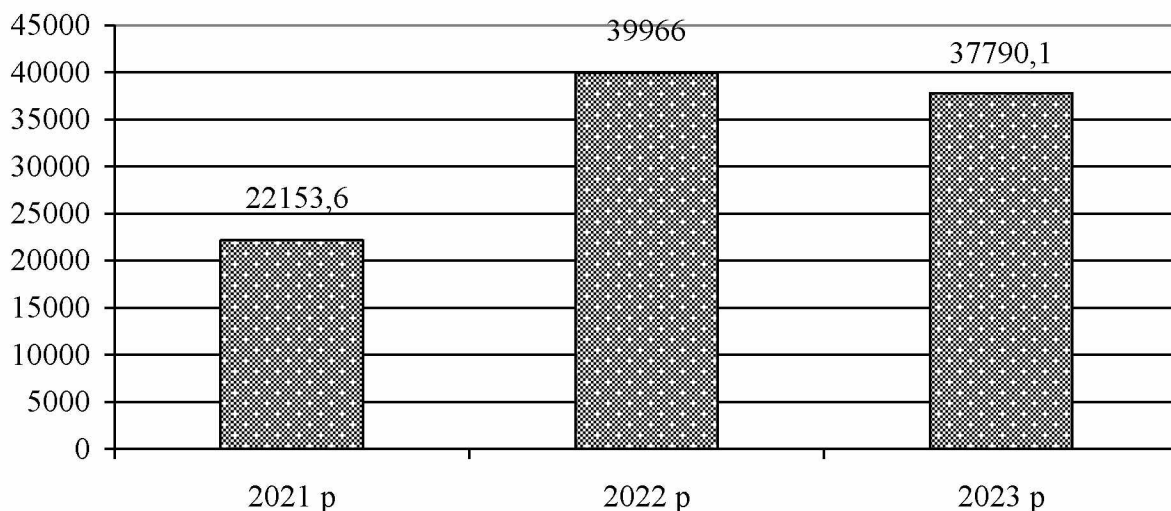

Рис. 3.5. Динаміка витрат та відрахувань ТОВ «XXX»
за 2021 - 2023 рр., тис. грн

Не менш важливим є аналіз динаміки та структури доходів досліджуваного підприємства, що також формуються за видами діяльності підприємства – операційною, фінансовою та інвестиційною. Таким чином, провівши аналіз складу, структури та динаміки рівня операційних витрат та витрат за елементами прослідковується тенденція до їх зростання.

За даними форми № 2-м (додатки Н, П, Р) проаналізуємо динаміку і структуру доходів у ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр. (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Динаміка і структура доходів у ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр.

Вид доходів	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Зміни (+,-) 2023 р. від 2021 р.		
	сума, тис. грн	час- тка, %	сума, тис. грн	час- тка, %	сума, тис. грн	час- тка, %	суми, тис. грн	час- тки, в.п.	у %
Чистий дохід від основної операційної діяльності	19468,3	97,1	38245,1	99,1	37963,3	99,8	+18495	+2,7	+95,0
Дохід від іншої операційної діяльності	519,5	2,6	291,8	0,8	18,5	0,0	-501,0	-2,6	-96,4
Дохід від інвестиційної діяльності	0,4	0,0	-	-	-	-	-0,4	0	-100,0
Дохід з податку на прибуток	57,5	0,3	59,3	0,2	40	0,1	-17,5	-0,2	-30,4
Усього доходів	20045,7	100,0	38596,2	100,0	38021,8	100,0	+17976,1	x	+89,7

Оцінка доходів ТОВ «ХХХ» засвідчила, що, підприємство формує доходи переважно в процесі основної операційної діяльності.

Так, у 2023 р. у загальній величині доходів 99,8 % припадало на чистий дохід від реалізації. Його сума зросла у звітному 2023 р. на 18495 тис. грн (на 95 %) порівняно з 2021 р. Сума доходів від іншої операційної діяльності навпаки скоротилася за 2021 – 2023 рр. на 501 тис. грн (на 96,4 %).

Доходи від інвестиційної діяльності скоротилися на 0,4 тис. грн або на 100 %. Загальна сума доходів ТОВ «ХХХ» збільшилась на 1 7976,1 тис. грн (89,7 %) за досліджувані 2021 - 2023 рр.

Динаміку доходів товариства з обмеженою відповідальністю «ХХХ» більш наглядно подано на рис. 3.6.

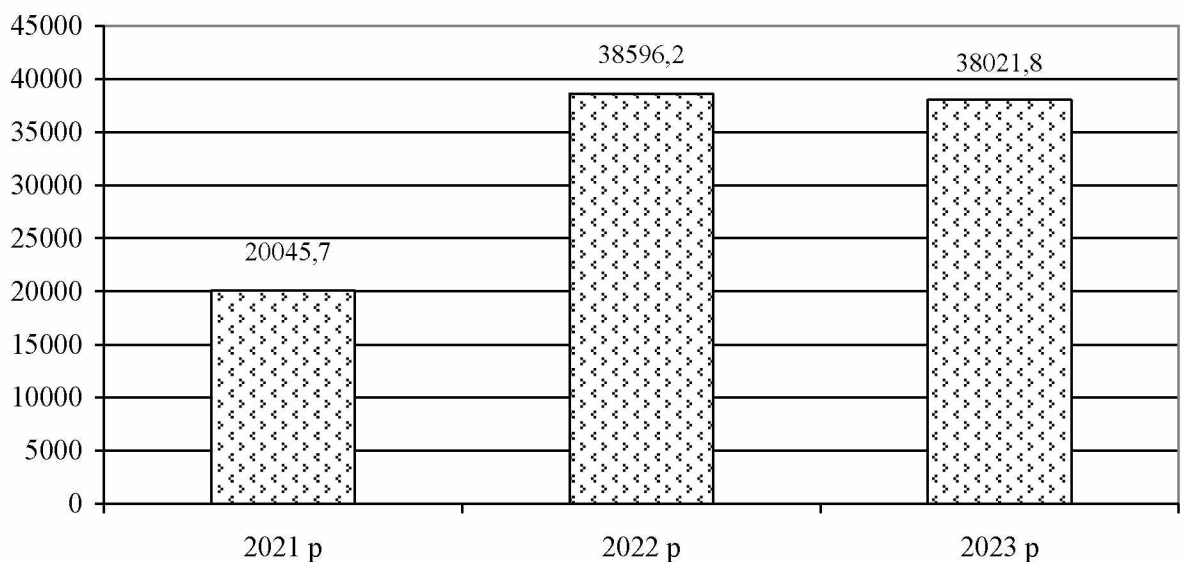

Рис. 3.6. Динаміка доходів ТОВ «ХХХ» за 2021 - 2023 рр., тис. грн

Отже, темп приросту загальної величини доходів (на 87,9 %) ТОВ «ХХХ» за досліджуваний період був нижчим від темпу росту витрат діяльності підприємства (на 70,6 %).

У 2021, 2022 р. ТОВ «ХХХ» отримувало збиток, а у 2023 р. – прибуток. Динаміку цього показника представлено на рис. 3.8.

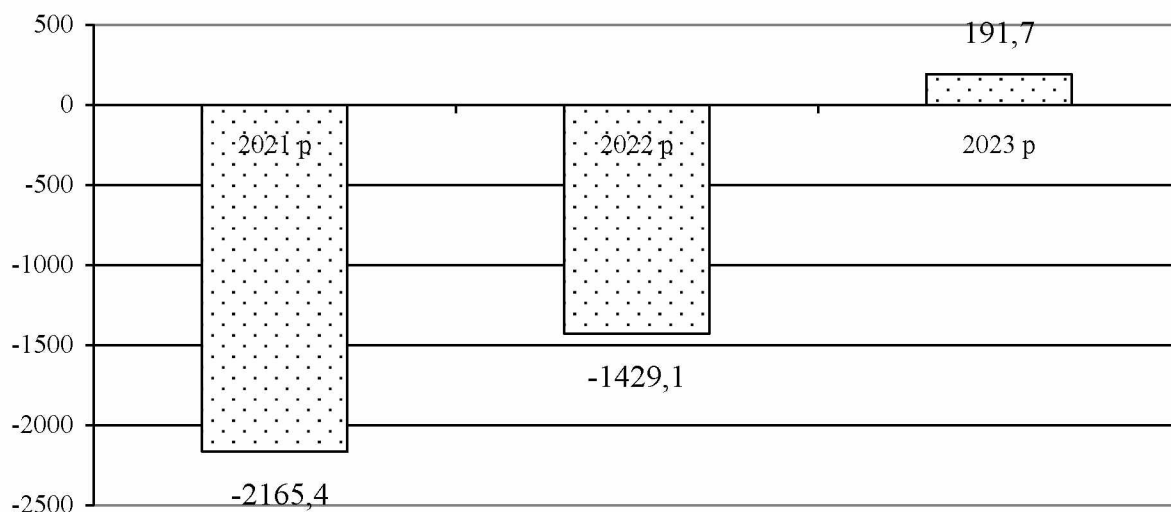

Рис. 3.7. Динаміка чистого фінансового результату ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр.

Здійснено оцінку показників оцінки платоспроможності та ліквідності підприємства ТОВ «XXX» в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

**Показники оцінювання ліквідності та платоспроможності
ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр.**

Показники	Нормативне значення	Роки			Відхилення (+; -) 2023 р. до 2021 р.
		2021	2022	2023	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\geq 0,2$	0,054	0,002	0,003	-0,051
Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\geq 0,7$	0,264	0,204	0,378	+0,114
Коефіцієнт загальної ліквідності	$\geq 1,0$	0,961	0,925	1,930	+0,969
Коефіцієнт платоспроможності	$\geq 0,1$	0,054	0,002	0,003	-0,051
Коефіцієнт критичної ліквідності	$\geq 1,0$	0,956	0,919	1,864	+0,908

Станом на кінець 2021 - 2023 рр. фактичні значення коефіцієнта абсолютної ліквідності ТОВ «XXX» не відповідає нормативному значенню та має негативну динаміку (знизився на 0,051) у 2023 р. порівняно з 2021 р. Коефіцієнт не відповідає нормативному значенню в усі три роки, що свідчить про низьку здатність підприємства покривати свої зобов'язання за рахунок високоліквідних активів.

Коефіцієнт швидкої ліквідності поступово зростає - від 0,264 у 2021 р. до 0,378 у 2023 р. (0,114). Коефіцієнт загальної ліквідності ТОВ «XXX» зріс на 0,969 у 2023 р. порівняно з 2021 р. У 2023 році коефіцієнт перевищив нормативне значення, що є позитивною зміною в здатності підприємства покривати свої зобов'язання за рахунок усіх поточних активів. Коефіцієнт платоспроможності не відповідає нормативному значенню у всі роки, що свідчить про ризик платоспроможності підприємства.

Для ТОВ «XXX» коефіцієнт критичної ліквідності значно зріс з 0,956 у 2021 р. до 1,864 у 2023 р., що є позитивним для підприємства.

За даними додатків Н, П, Р проведемо оцінку ліквідності балансу досліджуваного підприємства (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Аналіз ліквідності балансу ТОВ «XXX» за 2021-2023 рр., тис. грн

Групи	Види активів за рівнем ліквідності / види пасивів за терміном оплати	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення (+; -) 2023 р. до 2021 р.
A1	Високоліквідні активи	1495	42	16	-1480
A2	Середньоліквідні активи	5806	5075	2043	-3763
A3	Низьколіквідні активи	19303	18046	8455	-10849
A4	Важколіквідні, або активи, що важко реалізуються	5081	4449	2699	-2382
П1	Найбільш строкові зобов'язання	27682	25038	5446	-22236
П2	Короткострокові зобов'язання	-	-	-	-
П3	Довгострокові зобов'язання	-	-	-	-
П4	Постійні пасиви	4003	2574	7765	3763

Узагальнені дані аналізу ліквідності балансу ТОВ «XXX» подано в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Ліквідність балансу ТОВ «XXX» за 2021-2023 рр., тис. грн

Групи	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення (+; -) 2023 р. до 2021 р.
A1-П1	-26187	-24996	-5431	+20756
A2-П2	5806	5075	2043	-3763
A3-П3	19303	18046	8455	-10849
A4-П4	1078	1876	-5067	-6145

Баланс ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр. не був абсолютно ліквідним, оскільки не виконуються всі передбачені умови.

Отже, оцінка діяльності ТОВ «XXX» засвідчила як позитивні (збільшення частки власного капіталу, поліпшення фінансової стійкості, прибутковість 2023 р., скорочення рівня операційних витрат) та негативних тенденцій (скорочення вартості майна, зношеність основних засобів, низький рівень платоспроможності) в роботі підприємства.

3.2. Аналіз дебіторської заборгованості господарюючого суб'єкта

Інформаційна цінність аналітичних даних щодо дебіторської заборгованості є надзвичайно важливою, оскільки на їх основі приймаються рішення про фінансово-економічний стан підприємства як внутрішніми, так і зовнішніми користувачами.

Тому перевірка аналітиком даних, що подаються організацією у фінансовій звітності стосовно розрахунків із дебіторами, є важливою складовою аналітичних процедур для оцінки загального фінансового стану підприємства, його ліквідності та ділової активності. Аналіз дебіторської заборгованості дозволяє оцінити точність та повноту інформації про стан розрахунків з покупцями, замовниками, за виданими авансами, з бюджетними установами тощо, враховуючи їх обсяг, динаміку та структуру в різні звітні періоди.

Це необхідно як для внутрішніх користувачів (керівників, засновників, учасників і власників підприємства), так і для зовнішніх (інвесторів, кредиторів та інших аналітичних користувачів).

Оцінка розрахунків із дебіторами дозволяє виключити прострочену заборгованість і визначити доцільність, наявність і рух майна та зобов'язань, а також забезпечити стабільне фінансове становище підприємства при здійсненні виробничо-господарської діяльності.

Проведемо оцінку дебіторської заборгованості ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр. в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

**Динаміка і структура дебіторської заборгованості ТОВ «XXX»
за 2021 - 2023 рр.**

Вид дебіторської заборгованості	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Зміни (+,-) 2023 р. від 2021 р.		
	сума, тис. грн	час- тка, %	сума, тис. грн	час- тка, %	сума, тис. грн	час- тка, %	суми, тис. грн	час- тки, в.п.	у %
За продукцію, товари, роботи, послуги	1434,2	85,1	1336	67,0	793,8	46,5	-640,4	-38,6	-44,7
За розрахунками з бюджетом	201,5	11,9	611,6	30,7	769,3	45,1	+567,8	+33,1	в 3,8 р.б.
Інша поточна дебіторська заборгованість	50,5	3,0	47,6	2,4	144	8,4	+93,5	+5,4	в 2,9 р.б.
Всього	1686,2	100,0	1995,2	100,0	1707,1	100,0	+20,9	х	+1,2

Оцінка дебіторської заборгованості ТОВ «XXX» засвідчила, що її величина у 2023 р. порівняно з 2021 р. зросла на 20,9 тис. грн (1,2 %). При цьому спостерігається скорочення товарної дебіторської заборгованості на 640,4 тис. грн (44,7 %) та зростання заборгованості перед бюджетом на 567,8 тис. грн (в 3,8 рази) та іншої поточної дебіторської заборгованості – на 93,5 тис. грн (в 2,9 рази).

В структурі дебіторської заборгованості ТОВ «XXX» найбільша питома вага належить товарній дебіторській заборгованості (85,1 67,0 та 46,5 % у 2021, 2022 та 2023 рр.).

Логічним етапом після аналізу стану розрахунків на підприємстві є узагальнення та зіставлення результатів дослідження дебіторської та кредиторської заборгованості.

Таке порівняння є необхідним, оскільки розрахунки підприємства відображаються у фінансовій звітності з двох сторін: дебіторської та кредиторської заборгованості.

Для проведення порівняльного аналізу за 2021 – 2023 рр. використовуються дані табл. 3.10.

Отже, протягом 2021 - 2023 рр. переважає кредиторська заборгованість над дебіторською відповідно на 25 млн 995,7 тис. грн, 23 млн 42,4 тис. грн, 3 млн 739 тис. грн відповідно.

Таблиця 3.10

**Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості
ТОВ «XXX» за 2021 - 2023 рр.**

Вид заборгованості	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість	Перевищення заборгованості	
			дебіторської	кредиторської
2021 р.				
За товари, роботи, послуги	1434,2	2164,7	-	730,5
Інша заборгованість	252	25517,2	-	25265,2
Усього	1686,2	27681,9	-	25995,7
2022 р.				
За товари, роботи, послуги	1336	4577	-	3241
Інша заборгованість	659,2	20460,6	-	19801,4
Усього	1995,2	25037,6	-	23042,4
2023 р.				
За товари, роботи, послуги	793,8	1305,3	-	511,5
Інша заборгованість	913,3	4140,8	-	3227,5
Усього	1707,1	5446,1	-	3739

Графічне зображення змін дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «XXX» за період 2021 - 2023 рр. представлено на рис. 3.8.

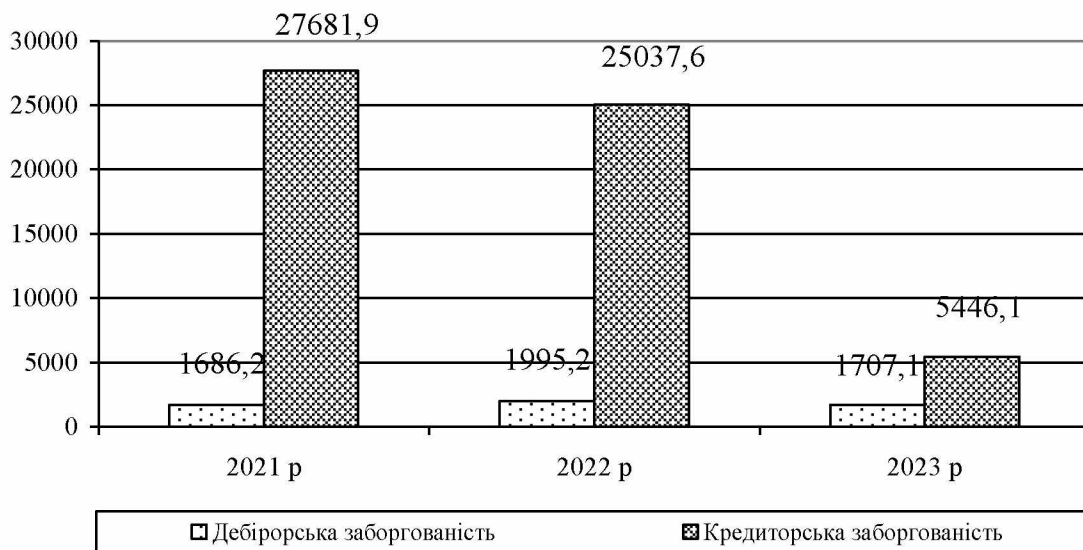

Рис. 3.8. Динаміка дебіторської заборгованості ТОВ «XXX»
за 2021 – 2023 рр.

Отже, у загальній сумі заборгованості не товарна заборгованість має найбільшу питому вагу, тому в процесі аналізу цей вид заборгованості аналізується окремо.

3.3. Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості та напрями поліпшення розрахункових відносин підприємства

Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості є важливим елементом фінансового аналізу підприємства. Воно допомагає оцінити ефективність управління дебіторською заборгованістю, визначити її вплив на фінансовий стан і ліквідність підприємства, а також виявити потенційні ризики. Проведемо таку оцінку для ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр. у табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Показники комплексної оцінки кредиторської заборгованості ТОВ «XXX» за 2021 – 2023 рр.

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення (+,-) 2023 р. до 2021 р.	
				абсолютне	відносне, %
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	10,045	18,371	18,275	+8,231	+81,9
Тривалість одного обороту (середній період повернення) дебіторської заборгованості, днів	36	20	20	-16,141	-45,0
Питома вага дебіторської заборгованості в майні, %	5,3	7,2	12,9	+7,6	x
Відношення дебіторської заборгованості до оборотних активів, %	6,3	8,6	16,2	+9,9	x
Коефіцієнт співвідношення поточної дебіторської та поточної кредиторської заборгованості	0,061	1,000	0,080	+0,019	+30,8
Відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції, %	8,8	4,8	3,2	-5,6	-63,9

Аналізуючи надані показники за 2021 - 2023 роки, можна виявити кілька важливих тенденцій, які відображають зміни в управлінні дебіторською заборгованістю ТОВ «XXX» та її вплив на фінансовий стан підприємства.

Перш за все, варто звернути увагу на коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості, який зріс із 10,045 у 2021 р. до 18,275 у 2023 р. Це означає, що компанія значно покращила ефективність збору боргів, зменшуючи час, протягом якого кошти залишаються неповернутими. Такий результат свідчить про більш швидке погашення дебіторської заборгованості і, відповідно, про

підвищення ліквідності компанії.

Ще одним важливим аспектом є тривалість одного обороту дебіторської заборгованості, яка за той же період зменшилася з 36 до 20 днів. Це також свідчить про покращення фінансових процесів, адже компанія зменшила час, за який отримує оплату від своїх клієнтів. Зниження тривалості обороту на 45 % є суттєвим і вказує на ефективніше управління дебіторською заборгованістю.

Проте, незважаючи на ці покращення, можна помітити, що питома вага дебіторської заборгованості в майні зросла з 5,3 % у 2021 р. до 12,9 % у 2023 р. Це означає, що частка дебіторської заборгованості у структурі активів компанії значно збільшилася. Такий зріст може вказувати на більшу залежність підприємства від непогашених боргів, що знижує фінансову стійкість, адже велика частка активів знаходиться в обігу, а не в ліквідних формах.

Збільшення відношення дебіторської заборгованості до оборотних активів з 6,3% до 16,2% також може бути сигналом про зростаючий ризик ліквідності. Це означає, що більша частина оборотних активів компанії «заморожена» в дебіторській заборгованості, що може утруднити доступ до необхідних коштів для покриття поточних зобов'язань.

Щодо коефіцієнта співвідношення поточної дебіторської та поточної кредиторської заборгованості, зміна цього показника із 0,061 до 0,080 є незначною, але вона може свідчити про певну стабільність у співвідношенні між поточними зобов'язаннями та вимогами, що допомагає зберігати баланс у короткострокових фінансових зобов'язаннях.

Зменшення відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції з 8,8 % у 2021 р. до 3,2 % у 2023 р. є позитивною тенденцією. Це зниження на 63,9 % свідчить про ефективніше управління дебіторською заборгованістю у контексті реалізації продукції. Іншими словами, компанія значно зменшила свою залежність від боргів своїх клієнтів у порівнянні з доходами від продажу, що є хорошим показником покращення фінансової дисципліни.

Загалом, хоча деякі показники, такі як зростання питомої ваги

дебіторської заборгованості в майні та її частки в оборотних активах, можуть свідчити про зростання ризиків, покращення обертання дебіторської заборгованості і зниження її частки в доходах від реалізації є позитивними сигналами. Це свідчить про те, що компанія активно працює над покращенням своєї ліквідності та зниженням фінансових ризиків, зберігаючи при цьому стабільність у короткострокових зобов'язаннях.

Поліпшення розрахунково-платіжної дисципліни є важливим аспектом стабільного функціонування економіки. Це дозволяє зменшити дебіторську заборгованість, забезпечити своєчасне виконання фінансових зобов'язань та підвищити ефективність управління фінансами. Для досягнення цього можна застосувати такі заходи:

По-перше, слід удосконалювати договірну роботу. Умови платежів мають бути чітко прописані в договорах, включаючи терміни виконання зобов'язань та штрафні санкції за їх порушення. Доцільно передбачати гнучкі схеми оплати, які відповідають фінансовим можливостям сторін, а також використовувати попередню оплату у випадках співпраці з ненадійними контрагентами.

По-друге, важливо впроваджувати автоматизацію процесів. Використання сучасних програмних комплексів, таких як бухгалтерські чи CRM-системи, дозволяє автоматично відстежувати виконання платежів та спрощувати документообіг. Електронний документообіг забезпечує швидший обмін рахунками та іншими платіжними документами.

По-третє, необхідно приділяти увагу фінансовій дисципліні та контролю. Це включає регулярний моніторинг дебіторської заборгованості, аналіз фінансового стану контрагентів перед укладанням угод та встановлення лімітів кредитування для клієнтів.

Стимулювання своєчасних платежів також може мати значний ефект. Знижки за дострокову оплату, програми лояльності для надійних партнерів та штрафи за порушення термінів є дієвими інструментами у цьому напрямі.

Робота з проблемними боржниками повинна включати нагадування про оплату, реструктуризацію боргів для клієнтів із тимчасовими труднощами, а в разі необхідності – звернення до суду або колекторських агентств.

Не менш важливим є підвищення фінансової грамотності співробітників. Проведення тренінгів та навчання з управління фінансовими потоками допоможе краще контролювати розрахунково-платіжну діяльність.

Окрім того, вдосконалення державного регулювання, наприклад, шляхом запровадження стимулів для дисциплінованих платників або створення реєстрів надійних контрагентів, може сприяти прозорості ринку. Також важливо посилити відповідальність за порушення платіжних зобов'язань.

Нарешті, розвиток страхування ризиків, таких як факторинг або страхування платежів через банки чи страхові компанії, дозволяє зменшити ризики невиконання фінансових зобов'язань.

Таким чином, комплексний підхід до покращення розрахунково-платіжної дисципліни сприятиме зміцненню фінансової стійкості як окремих підприємств, так і економіки в цілому.

ВИСНОВКИ

Дебіторська заборгованість є важливою категорією обліку, економіки та фінансів, тому науковці та практики активно досліджують її сутність, класифікацію та економічні наслідки для підприємств. Основні погляди на сутність та класифікацію дебіторської заборгованості можна розглянути через призму різних підходів у науковій літературі.

Дебіторська заборгованість трактується як грошові кошти, які повинні бути сплачені підприємству його боржниками (дебіторами) в результаті здійснення комерційної діяльності, кредитування, надання послуг чи поставок товарів. Підходи до трактування сутності «дебіторська» заборгованість відрізняються, проте є декілька основних «поглядів»:

- за економічною сутністю, дебіторська заборгованість є активом, який очікується до отримання в майбутньому. Це може виступати засобом забезпечення ліквідності компанії, але водночас створює ризик неплатоспроможності;

- як фінансова сутність, вона розглядається як джерело короткострокового фінансування, оскільки підприємства часто використовують дебіторську заборгованість як інструмент для стимулювання збуту продукції на умовах відстроченого платежу;

- з облікової точки зору, дебіторська заборгованість відображається на рахунках обліку як активи, які повинні мати чітку оцінку та контроль. Важливе значення надається процесам оцінки дебіторської заборгованості, зокрема створенню резервів на покриття сумнівних боргів.

Науковці та практики пропонують кілька класифікаційних підходів до дебіторської заборгованості залежно від різних критеріїв: за строками погашення, за походженням; за рівнем ліквідності; за надійністю:

Оцінювати дебіторську заборгованість виходячи із критерію поділу її на монетарну та немонетарну: першу оцінювати у момент визнання за справедливою вартістю, а на звітну дату – за найменшою з двох оцінок: чистою

реалізаційною вартістю або справедливою вартістю; другу оцінювати залежно від обміну на подібні (історична або переоцінена вартість) і неподібні активи (справедлива вартість).

ТОВ «ХХХ» спеціалізується на виробництві та продажу мастильних матеріалів, таких як лубриканти, оливи та інші супутні продукти для автомобільної та промислової техніки. Продукція може бути як для масового ринку, так і для специфічних застосувань, наприклад, для техніки, що працює в умовах високих температур або агресивних середовищ.

Облік на підприємстві ведеться згідно норм чинного законодавства. Ведення обліку здійснює один (єдиний) бухгалтер. Форма обліку – автоматизована.

Для узагальнення інформації про наявність та погашення поточної дебіторської заборгованості введені рахунки 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами» та 38 «Резерв сумнівних боргів».

По дебету цих рахунків (36, 37) відображається виникнення заборгованості, а по кредиту – її списання (погашення). За кредитом рахунку 38 відображається створення резерву сумнівних боргів, а за дебетом – списання сумнівної заборгованості.

Інформація про дебіторську заборгованість для зовнішніх користувачів розкривається у фінансовій звітності, зокрема у формі № 1-м «Баланс».

Оцінка діяльності ТОВ «ХХХ» засвідчила як позитивні (збільшення частки власного капіталу, поліпшення фінансової стійкості, прибутковості 2023 р., скорочення рівня операційних витрат) та негативних тенденцій (скорочення вартості майна, зношеність основних засобів, низький рівень платоспроможності) в роботі підприємства.

Оцінка дебіторської заборгованості ТОВ «ХХХ» засвідчила, що її величина у 2023 р. порівняно з 2021 р. зросла на 20,9 тис. грн (1,2 %). При цьому спостерігається скорочення товарної дебіторської заборгованості на 640,4 тис. грн (44,7 %) та зростання заборгованості перед бюджетом на

567,8 тис. грн (в 3,8 рази) та іншої поточної дебіторської заборгованості – на 93,5 тис. грн (в 2,9 рази).

В структурі дебіторської заборгованості ТОВ «XXX» найбільша питома вага належить товарній дебіторській заборгованості (85,1 67,0 та 46,5 % у 2021, 2022 та 2023 рр.)

Протягом 2021 - 2023 рр. переважає кредиторська заборгованість над дебіторською відповідно на 25 млн 995,7 тис. грн, 23 млн 42,4 тис. грн, 3 млн 739 тис. грн відповідно.

При комплексній оцінці дебіторської заборгованості звертає увагу на коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості, який зріс із 10,045 у 2021 р. до 18,275 у 2023 р. Це означає, що компанія значно покращила ефективність збору боргів, зменшуючи час, протягом якого кошти залишаються неповернутими. Такий результат свідчить про більш швидке погашення дебіторської заборгованості і, відповідно, про підвищення ліквідності компанії.

Ще одним важливим аспектом є тривалість одного обороту дебіторської заборгованості, яка за той же період зменшилася з 36 до 20 днів. Це також свідчить про покращення фінансових процесів, адже компанія зменшила час, за який отримує оплату від своїх клієнтів. Зниження тривалості обороту на 45 % є суттєвим і вказує на ефективніше управління дебіторською заборгованістю.

Проте, незважаючи на ці покращення, можна помітити, що питома вага дебіторської заборгованості в майні зросла з 5,3 % у 2021 р. до 12,9 % у 2023 р. Це означає, що частка дебіторської заборгованості у структурі активів компанії значно збільшилася. Такий зріст може вказувати на більшу залежність підприємства від непогашених боргів, що знижує фінансову стійкість, адже велика частка активів знаходиться в обігу, а не в ліквідних формах.

Збільшення відношення дебіторської заборгованості до оборотних активів з 6,3% до 16,2% також може бути сигналом про зростаючий ризик ліквідності. Це означає, що більша частина оборотних активів компанії «заморожена» в дебіторській заборгованості, що може утруднити доступ до необхідних коштів для покриття поточних зобов'язань.

Щодо коефіцієнта співвідношення поточної дебіторської та поточної кредиторської заборгованості, зміна цього показника із 0,061 до 0,080 є незначною, але вона може свідчити про певну стабільність у співвідношенні між поточними зобов'язаннями та вимогами, що допомагає зберігати баланс у короткострокових фінансових зобов'язаннях.

Зменшення відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції з 8,8 % у 2021 р. до 3,2 % у 2023 р. є позитивною тенденцією. Це зниження на 63,9 % свідчить про ефективніше управління дебіторською заборгованістю у контексті реалізації продукції. Іншими словами, компанія значно зменшила свою залежність від боргів своїх клієнтів у порівнянні з доходами від продажу, що є хорошим показником покращення фінансової дисципліни.

Загалом, хоча деякі показники, такі як зростання питомої ваги дебіторської заборгованості в майні та її частки в оборотних активах, можуть свідчити про зростання ризиків, покращення обертання дебіторської заборгованості і зниження її частки в доходах від реалізації є позитивними сигналами. Це свідчить про те, що компанія активно працює над покращенням своєї ліквідності та зниженням фінансових ризиків, зберігаючи при цьому стабільність у короткострокових зобов'язаннях. Аналіз дебіторської заборгованості передбачає дослідження причин її виникнення.

Для покращення фінансового стану, стану обліку і розрахунків ТОВ «XXX» необхідно:

- усунути негативні тенденції у виробництві та збуті продукції, забезпечити дотримання платіжної та кредитної дисципліни, оптимізувати грошові потоки, відновити позитивну динаміку доходів та фінансових результатів операційної діяльності;

- використовувати субрахунки другого порядку для обліку простроченої та відстроченої заборгованості, а також заборгованості, термін сплати якої ще не настав;

- своєчасно виявляти недопустимі види дебіторської та кредиторської

заборгованості, зокрема прострочену заборгованість перед постачальниками та покупцями, яка перевищує три місяці, а також заборгованість по платежах до бюджету;

- вести окремий облік господарських договорів товарного змісту (з постачальниками та покупцями), що сприятиме підвищенню ефективності обліку та контролю на підприємстві;

- систематично проводити інвентаризацію платежів з покупцями та замовниками, щоб підтвердити реальність заборгованості;

- приділяти більше уваги точності та відповідальності при складанні первинних документів, оскільки вони є основними носіями інформації.